

ИЗВЕШТАЈ ЗА РИЗИЦИТЕ
ОД КОРУПЦИЈА
ВО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

ИЗВЕШТАЈ ЗА РИЗИЦИТЕ
ОД КОРУПЦИЈА
ВО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО
РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Наслов: Извештај за ризиците од корупција во животната средина во Република Северна Македонија

Авторка: Југослава Дуковска
Национална експертка

Лектура: БЕСТЕЛ ДООЕЛ Скопје

Дизајн: Полиестердеј

ISBN 978-92-9271-003-3

Содржината на ова издание не секогаш ги одразува погледите или ставовите на Мисијата на ОБСЕ во Скопје.

Материјалите во оваа публикација се само за референца. Иако ОБСЕ вложи максимално внимание во нејзината подготовка, не презема никаква одговорност за точноста и комплетноста на сите информации, упатства и совети изнесени или за какви било печатни грешки. Содржината на оваа публикација, ставовите, мислењата, наодите, толкувањата и заклучоците изнесени во неа не мора да ја одразуваат официјалната политика или позиција на ОБСЕ. Поради овие причини, не може да се покренат никакви барања против ОБСЕ во однос на потенцијалните последици од веродостојноста на информациите или заклучоците содржани во оваа публикација.

Организација за безбедност и
соработка во Европа
Мисија во Скопје

www.osce.org/skopje

© OSCE Mission to Skopje 2020

Содржина

I. ВОВЕД	7
II. ПРАВНА РАМКА ЗА ЗАШТИТАТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА	9
II.1. Национална законска рамка за заштита на животната средина.....	9
II.2. Институционална поставеност на заштитата на животната средина	11
II.3. Меѓународна правна рамка за заштита на животната средина	14
II.4. Стратешки документи кои се однесуваат на областа животна средина во Република Северна Македонија	17
III. ПРАВНА РАМКА ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА	19
III.1. Националната законска рамка за борба против корупцијата	19
III.2. Стратешки документи во борбата против корупцијата	21
III.3. Меѓународна правна рамка за борба против корупцијата	22
III.4. Транспарентноста како клучен принцип за борба против корупцијата во областа на животната средина	26
IV. АНАЛИЗА НА ОБЛАСТИТЕ НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА РАНЛИВИ НА КОРУПЦИЈАТА	34
IV.1. Квалитет на воздухот	35
IV.2. Водните ресурси и правото на вода	36
IV.3. Управување со шумите.....	38
IV.4. Заштитени подрачја.....	39
IV.5. Издавање дозволи за користење односно експлоатација.....	40
IV.6. Инспекциски надзор и контрола	47
IV.7. Вклученост на јавноста како облик на контрола	50
IV.8. Родова перспектива на борбата против корупција во животната средина.....	53
V. ПРЕПОРАКИ	56
VI. КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ	59

I. ВОВЕД

Една од областите кои се од витално значење за квалитетниот и здрав живот на граѓаните на Република Северна Македонија е чистата и здрава животна средина. Тој факт е вграден и во темелните права на нејзините граѓани во Уставот на државата член 43:

Секој човек има право на здрава животна средина. Секој е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата. Републиката обезбедува услови за остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина.

Сепак, бројни се показателите дека во Република Северна Македонија животната средина е загрозна, а со тоа се загрознети и здравјето и животите на нејзините граѓани.

Последниве две децении трае процесот на прилагодување на домашното законодавство од областа на животната средина кон она на Европската Унија, при што донесените закони кои ја уредуваат областа на заштитата на природата и на животната средина се на сила повеќе од една деценија. Во пракса постои очигледен расчекор помеѓу она што стои во законите и јавно декларираните заложби на претставници на државата за поголема грижа и унапредување на квалитетот на животната средина од една страна и реалноста, од другата – што се констатира во бројните извештаи од домашната и меѓународната сцена.

Заштитата на животната средина со години наоѓа свое место и во програмите на политичките партии и во програмите на извршната власт на централно и локално ниво, постојат и функционираат институции чија главна задача е токму заштитата и унапредувањето на животната средина, се поставува прашањето: каде се наоѓа пречката за реализација на зацртаните планови и ветувања за зачувување на чиста природа, здрав воздух, незагадена почва и води, за заштита и унапредување на состојбата на природните реткости и убавини, од кои некои се препознаени и како дел од светското природно наследство?

Ова истражување се темели врз наодите и коментарите од Извештајот на Европската Комисија за напредокот на земјава кон ЕУ членство во поглавјето за животната средина, меѓународните документи и декларации за борба против корупцијата како и за заштита на животната средина, врз домашната законска регулатива поврзана со корупцијата и Националната стратегија за борбата против корупцијата и судирот

на интереси за периодот од 2021 до 2025 со Акциониот план за истиот период. Во извештајот е разгледана важечката законска регулатива која ја регулира заштитата на животната средина, како и законите кои уредуваат разни области во доменот на заштитата на природата, загадувањето на медиумите и инспекцискиот надзор, а кои сè уште не се донесени.

Методолошки, за потребите на ова истражување беше спроведено канцелариско истражување и интервјуа со релевантни контакти - претставници на граѓански иницијативи, како и со дел од засегнатата јавност. За потребите на канцелариското истражување беа користени достапните информации на официјалните веб-страници на министерствата и на општините, а беа користени и информации од настапи на трибини со тематика поврзана со корупцијата во животната средина, извештаи на организации кои се занимаваат со квалитетот и заштитата на животната средина, како и новинарски истражувања и стории посветени на еколошки проблеми, кои посочуваат можни точки на корупција поврзани со нив.

Целта на истражувањето е да посочи на областите во рамки на заштитата на животната средина за кои постојат индикации дека постои најголем ризик за корупција, и да се препорачаат идни чекори за намалување на тие ризици заради подобрување на состојбите.

II. ПРАВНА РАМКА ЗА ЗАШТИТАТА НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА

II.1. Национална законска рамка за заштита на животната средина

Правото на квалитетна и здрава животната средина Уставот на РСМ во членот 43 го определенил како едно од базичните права на граѓаните, при што секој е должен да ја унапредува и штити животната средина и природата.

Секој аспект од животната средина е разработен во посебни закони кои воспоставуваат системи за заштита специфични за конкретниот медиум. Основни закони кои ја регулираат областа животна средина во Република Северна Македонија се следните:

- *Законот за животна средина (Службен весник бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/2009, 124/2010, 51/2011, 123/12, 93/13, 187/13 42/14, 44/15 129/15, 192/15, 39/16, 99/18)
- Законот за заштита на природата Службен весник бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14 и 146/15).
- Законот за квалитетот на амбиенталниот воздух, (Службен весник бр. 67/04 92/07, 35/10, 47/11, 59/12, 163/13, 10/15, 146/15)
- Законот за управување со отпад, (Службен весник бр. 68/04, 71/04, 107/07, 102/08, 134/08, 124/10, 51/11, 123/12, 147/13, 163/13, 51/15, 146/15, 192/15);
- Законот за водите, Службен весник бр. 87/08, 6 / 09, 161/09, 83/10, 51/11, 44/12, 23/13, 163/13, 180/14, 146/15);
- Законот за управување со електрична и електронска опрема и отпадна електрична и електронска опрема, (Службен весник 6/2012 од 13.01.2012)
- Закон за шуми, (Службен весник бр. 47/97 од 19.09.1997 година
- Законот за урбанистичко планирање, (Службен Весник 32/2020 од 10.02.2020).
- Законот за заштита од бучава во животната средина (Службен весник“ бр.79/2007; 124/2010 и 47/2011)

Дел од законите, кои уредуваат важни аспекти од заштитата на животната средина, меѓутоа, сè уште не се донесени иако дел од нив веќе одамна се подготвени и требало да влезат во собраниска процедура. Таков е Законот за инспекција во животната средина, подготвен уште во 2015 година, а на овој проблем се укажува и во извештаите на ЕК за напредокот на државата на патот кон ЕУ за 2019¹ и за 2020 година². Освен овој,

1 <https://www.sep.gov.mk/data/file/Dokumenti/Izveshtaj%202019-F.pdf> стр.100

2 https://www.sep.gov.mk/page/?id=1117#.YC_tpOhKg2w, стр.108

не е донесен и Закон за индустриски емисии направен според Европската директива за индустриски емисии од 2010 година, како и Законот за почви.

Еден од најважните закони со кои се уредува областа на заштитата на животната средина е Законот за животна средина, донесен во 2005 година. Тој ги регулира правата и обврските на државата, на локалната самоуправа и на граѓаните во обезбедувањето услови за заштита и за унапредување на животната средина. Негови цели се зачувување, заштита, обновување и унапредување на заштитата на животната средина, заштита на животот и здравјето на луѓето, заштита на биолошката разновидност, рационално и одржливо користење на природните богатства, како и спроведување на мерки за решавање на глобалните еколошки проблеми. Еден од поважните принципи вградени во овој закон е и постапката за оценка на влијанијата врз животната средина (ОВЖС) и постапката за стратегиска оценка на влијанијата врз животната средина (СОВЖС) на определени стратегии, планови и програми, преку кои се вклучени мерки и активности за заштита и одржливо користење на природата (член 76). Со ова во Законот за животна средина е транспонирана Директивата за оценка на влијанието врз животната средина на Европската Унија (Директива за ОВЖС 85/337/ЕЕС изменета со директивите 97/11/ЕЕС и 2003/35/ЕС). Таа ги утврдува условите за спроведување оценки на потенцијалните влијанија врз животната средина за јавни и приватни проекти за кои е веројатно дека ќе имаат значително влијание врз животната средина. Согласно со ова, пред да се издаде согласност за отпочнување со одредени видови проекти во Република Северна Македонија мора да се спроведе ОВЖС. Целта на процесот на ОВЖС е да се предвидат потенцијалните штетни влијанија врз животната средина и да се избегнат или намалат таквите штетни влијанија, при балансирањето на еколошките, економските и социјалните цели.

Законот за заштита на природата од 2004 година ги утврдува основните принципи за заштита на природата врз основа на кои се уредуваат соодветните процедури за управување со неа. Негови главни цели се:

1. Утврдување и следење на состојбата на природата;
2. Зачувување и обновување на постојната биолошка и пределска разновидност во состојба на природна рамнотежа;
3. Установување на мрежа на заштитени подрачја поради трајна заштита на својствата врз основа на кои го стекнале статусот на природно наследство;
4. Обезбедување на одржливо користење на природно богатство во интерес на сегашниот и идниот развој, без значително оштетување на деловите на природата и со што помали нарушувања на природната рамнотежа;
5. Спречување на штетните активности на физички и правни лица и нарушувања во природата како последица на технолошкиот развој и извршување на дејности;
6. Обезбедување на што поповолни услови за заштита и развој на природата;
7. Обезбедување на правото на граѓаните на здрава животна средина.

Законот за заштита на природата е најважниот закон што ја регулира заштитата на дивите видови растенија, габи и животни, природните живеалишта и екосистемите, како и заштитата на пределот, минералите и фосилите. Посебен дел од законот се однесува на системот на заштитени подрачја кој се воспоставува заради заштита на биолошката разновидност во рамките на природните живеалишта, процесите кои се случуваат во природата, како и абиотичките карактеристики и пределската разновидност. Во законот се содржани одредби кои се однесуваат на категориите на заштитени подрачја, начинот на нивното прогласување, зонирање и управување. Во законот се транспонирани одредбите од Директивата на ЕУ за зачувување на природните живеалишта и на дивата фауна и флора (92/43/ЕЕС), Директивата на ЕУ за зачувување на дивите птици (2009/147/ЕС), како и Регулатива за заштита на видовите дива фауна и флора преку регулирање на нивната трговија (338/97 ЕЕС).

II.2. Институционална поставеност на заштитата на животната средина

Во националниот систем за заштита на животната средина се вклучени следните институции:

Влада на Република Северна Македонија – Креира, утврдува и реализира политики, носи уредби и предлага закони и стратешки документи од областа на животната средина до Собранието, кое ги донесува;

- **Министерство за животна средина и просторно планирање** – Централен орган на извршната власт надлежен за работите од областа на заштитата на животната средина и просторното планирање во државата;
- **Управа за животна средина** – Орган во рамките на Министерството за животна средина и просторно планирање, надлежен за вршење на стручните работи од областа на заштитата и унапредувањето на животната средина и природата. Се состои од: Сектор Природа, Сектор за животна средина, Сектор за води, Сектор за отпад и Сектор за индустриско загадување и управување со ризици;
- **Инспекциски Совет** – клучната институција во системот на инспекциски надзор, самостоен во своето работење од 2014 година, ја уредува работата на инспекциските служби, во кои спаѓа и Инспекторатот за животна средина. Составен од претседател и шест члена, меѓу кои и еден одговорен за животна средина и заштита на здравје на луѓето и еден за земјоделство, шумарство, ветеринарство и безбедност на храна;
- **Државен инспекторат за животна средина** – Централен орган за вршење на редовен и вонреден инспекциски надзор над примената на техничко-технолошките мерки за заштита на воздухот, водите, земјиштето, флората и

фауната од деградирање и загадување, заштита на гео и биодиверзитетот, посебното природно богатство;

- **Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ)** – има значајна улога во зачувувањето и одржливото користење на биолошката разновидност преку обезбедување и спроведување на мерки за заштита на шумите, почвите и водите
- **Министерството за економија** – има значајна улога во зачувувањето и одржливото користење на природните ресурси преку активности на Секторот за минерални сировини. Исто така, преку Секторот за енергетика ова министерство може да игра важна улога при обезбедувањето на мерки за заштита на природата;
- **Министерството за транспорт и врски** – има значајни надлежности при изградба на инфраструктурни објекти, патни коридори, туристичка инфраструктура и др при што треба да се води грижа за влијанието врз природата и нејзина заштита;
- **Државен инспекторат за шумарство и ловство** – орган во чија надлежност е вршењето инспекција на процесот на експлоатација на шумите;
- **Шумска полиција** – Орган во состав на МЗШВ задолжен за спроведување на заштита на шумските предели од дрвокрадство;
- **Јавно претпријатие „Национални шуми“** – државно претпријатие кое се грижи за шумскиот фонд во државата;
- **Национално здружение на сопственици на приватни шуми** – здружение на сопственици на приватни шуми, кои се надвор од ингеренциите на ЈП Национални шуми.

Иако грижата за животната средина во голема мерка е фокусирана на централно ниво, свои надлежности според Законот за локална самоуправа од 2002 година, имаат и општините. Членот 22 вели дека општините се грижат за

„Заштитата на животната средина и природата – мерки за заштита и спречување од загадување на водата, воздухот, земјиштето, заштита на природата, заштита од бучавата и нејонизирачкото зрачење“.

Според Законот за животна средина, општината, градот Скопје и општините во градот Скопје ќе изречат мерка забрана за вршење на активностите и за враќање на животната средина во задоволителна состојба. Советите на општините и на Град Скопје имаат обврски и да ја информираат јавноста за случаите на надминување на дозволените емисии и во другите случаи на загадување на животната средина и да донесуваат посебен акт за преземање задолжителни мерки (член 26).

Според Законот за животна средина, единиците на локалната самоуправа се должни од буџетот да обезбедат финансиски средства за заштита и унапредување на животната средина. Поради отежнатата финансиска состојба на голем број на

општини грижата за заштита на животната средина е условена од средствата со кои располагаат односно лошата финансиска состојба честопати се одразува и врз мерките кои локалната самоуправа ги презема за чиста и здрава животна средина.³

Освен овие закони, за надлежностите на локалната самоуправа во делот на животната средина има одредби и во Законот за амбиентален воздух, Законот за води, Законот за заштита од бучава. Практиката ја покажува централизираноста на постапките и процедурите, бидејќи општините освен донесувањето на локални еколошки акциони планови, кои треба да предвидат краткорочни и среднорочни активности за заштита на животната средина, а кои тешко се реализираат поради финансиски потешкотии, играат улога само во доменот на издавањето на Б-интегрирани еколошки дозволи за индустриски капацитети-загадувачи кои според државниот орган, Министерството, не треба да добијат А-интегрирана дозвола, како и кај давањето мислење за оние индустриски капацитети за кои е определено да добијат А-интегрирана дозвола. Општините даваат мислење и за проекти кои треба да се реализираат на територијата на општината врз основа на изготвена студија за оцена на влијание врз животната средина и просторно планирање и да земат учество во јавната расправа. За изготвување на студиите, пак, е надлежно Министерството за животна средина и просторно планирање. Иако, номинално, во изворни надлежности на општините, спаѓаат донесувањето и спроведувањето на планови за управување со отпадот, носењето на програми за намалување на аерозагадувањето и квалитетот на амбиенталниот воздух, како и учеството во донесувањето и спроведувањето на Национална програма за води и водостопанска основа и носењето на планови за управување на телата на речните сливови, спроведувањето на овие надлежности на општините во најголема мерка зависат од стратегиите и плановите осмислени и изработени на централно ниво односно од нивното недонесување од страна на централните власти.

Општините имаат обврска да контролираат потенцијални загадувачи од помал капацитет сместени на територијата на таа општина. Обемот на надзорот од страна на општинските инспектори е ограничен на големината и типот на загадувачот и загадувањето. Сепак, според податоците добиени од Инспекцискиот совет⁴ само 36 од 81 општина има овластен инспектор за животна средина.

3 <http://nvoinfocentar.mk/wp-content/uploads/2020/04/Izvestaj-za-opstinskite-inspekциски-sluzbi.pdf>

4 Во писмен допис, испратен на 19.04.2021. Во истиот допис ни беше одговорено дека за „причините зошто другите единици на локалната самоуправа немаат општински инспектори за животна средина и колку долго немаат, потребно е да се обратите до самите општини“.

II.3. Меѓународна правна рамка за заштита на животната средина

Поважни меѓународни конвенции од областа на животна средина кои ги ратификувала Република Северна Македонија се:⁵

- Конвенција за оцена на влијанијата врз животната средина во прекуграничен контекст (Еспо, февруари 1991)
Закон за ратификација (Службен весник бр. 44/99) <http://www.unece.org/env/eia>
- Протокол за стратегиска оцена на животната средина
Закон за ратификација (Службен весник бр. 120/2013) http://www.unece.org/env/eia/sea_protocol.html
- Мултилатерален договор меѓу земјите на Југоисточна Европа за спроведување на конвенцијата за оцена на влијанијата врз животната средина во прекуграничен контекст
Закон за ратификација (Службен весник бр. 157/10) http://www.unece.org/env/eia/subregions/se_europe.html
- Конвенција за пристап до информации, учество на јавноста во одлучувањето и пристап до правдата за прашањата поврзани со животната средина (Архус)
Закон за ратификација (Службен весник бр. 40/99) <http://www.unece.org/environmental-policy/treaties/public-participation/aarhus-convention.html>
- Протокол за Регистар на загадувачи и пренос на загадувачки материји
Закон за ратификација (Службен весник 135/2010) <http://www.unece.org/env/pp/prtr.html>

Од областа заштита на природата:

- Конвенција за биолошка разновидност
Закон за ратификација (Службен весник 54/97) www.cbd.int
- Конвенција за заштита на водните живеалишта со меѓународно значење за заштита на водните птици (Рамсар)
Уредба за ратификација (Сл.лист на СФРЈ 9/77) <http://www.ramsar.org>
- Конвенција за заштита на миграторни видови диви животни (Бон)
Закон за ратификација (Службен весник 38/99) <http://www.cms.int>

Од областа заштита на атмосферата:

- Виенска Конвенција за заштита на озонскиот слој (Виена, март 1985)
Закон за ратификација (“Службен Лист на СФРЈ” 1/1990).
Ратификувана од РМ на 10 март, 1994.
http://ozone.unep.org/new_site/en/vienna_convention.php
- Монреалски Протокол во врска со супстанциите кои го осиромашуваат озонскиот слој

5 https://www.moepp.gov.mk/?page_id=4200

(“Службен весник на СФРЈ” бр. 16/90). Протоколот е ратификуван на 10.03.1994.

http://ozone.unep.org/new_site/en/montreal_protocol.php

- Амандман кон Монтералскиот Протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка – Лондон
Закон за ратификација (Службен весник 25/98)
http://ozone.unep.org/new_site/en/Treaties/treaties_decisions-hb.php?dec_id_anx_auto=780

Климатски промени

- Закон за ратификација на Кигали Амандманот кон Монтералскиот протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка Службен весник бр.34/2020
- Закон за ратификација на Амандманот од Доха на Протоколот од Кјото кон Рамковната Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени Службен весник бр.152/2019 од 25.07.2019
- Закон за Ратификација на Договорот од Париз Службен весник бр. 161/2017
- Рамковна Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени (Њујорк, Мај)
Закон за ратификација (Службен весник бр. 61/97)
<http://unfccc.int/2860.php>
- Протоколот од Кјото кон Рамковна Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени
Закон за ратификација (Службен весник бр. 49/2004)
http://unfccc.int/kyoto_protocol/items/2830.php

Што велат европските извештаи за односот на власта кон животната средина?

Извештаите на Европската Комисија за напредокот на Република Северна Македонија се важен индикатор на успехот на државата и во прилагодувањето на стандардите на заштитата на животната средина и на природата во рамките на ЕУ. За ова истражување се анализирани последните четири извештаи бидејќи нивните укажувања се прецизни показатели кои се слабостите на системот и како функционираат државните институции чија надлежност е заштитата на животната средина, за да се укаже дека низ годините се провлекуваат едни исти слабости и честопати се укажува на едни исти проблеми. Така, во Извештајот за 2020 година се констатира дека *„постои континуиран дијалог со граѓанското општество, но потребни се дополнителни напори за подобрување на пристапот до информации, учеството на јавноста и консултации во процесите на донесување одлуки“*.

Се поздравува формирањето на првиот Архус центар во земјата и истиот смета дека ќе го поддржува учеството на јавноста во прашања поврзани

со животната средина. Во Извештајот на ЕК стои дека е потребно дополнително да се подобрат проценката на влијанието врз животната средина и процедурите за стратедиска оцена на животната средина, како и тоа дека треба дополнително да се подобри квалитетот на студии и процеси на јавни консултации, особено за проекти поврзани со хидроенергија, рударство и инфраструктура. Потребата од вклучување на јавноста во процесите на донесувањето на одлуки, посебно во процедурите за оцена на влијание врз животната средина се истакнува и во извештаите од 2016, 2018 и 2019 година, од што може да се заклучи дека начелото на вклучување на јавноста кое е важен сегмент во процесот на донесувањето на одлуки за проекти кои можат да имаат влијание врз животната средина континуирано не се спроведува низ годините и покрај укажувањата од Европската Унија, туку и натаму претставува проблем. Нетранспарентноста, пак на овие процедури, за кои е предвидено учество на јавноста отвора сомнежи дека некои проекти од јавно значење намерно се држат подалеку од очите на јавноста.

Втора значајна забелешка во Извештајот од 2020 година е дека Законот за инспекција во животната средина, кој е дел од недонесените закони од областа на животната средина, допрва треба да се донесе и таа исто така се провлекува и низ претходните извештаи на Европската Комисија. Потребата од овој закон произлегува од потребата од координирано повеќегодишно планирање на инспекцискиот надзор на централно и локално ниво, кое ќе ги следи долгорочните стратедиски цели и приоритети предвидени во стратедиските документи од областа на животната средина, како и планирање на инспекцискиот надзор во согласност со воспоставени критериуми за процена на ризик и во согласност со влијанието кое субјектите на надзорот го имаат врз животната средина.⁶

Извештајот на ЕК за 2020 година укажува и на состојбата со заштитата на Охрид при што се поздравува тоа што се преземени неколку чекори за спроведување на заклучоците на УНЕСКО за природното и културното наследство на охридскиот регион, но се заклучува дека сè уште се потребни значителни напори, особено за да се спречи неговото вклучување на листата на загрошено светско наследство.

На почетокот на 2021 година јавноста беше запознаена со содржината на Нацрт-извештајот на втората Реактивна мисија на УНЕСКО (иако тој не беше ставен на увид на јавноста туку делови од него неофицијално беа обелоденети во некои медиуми. Јавно достапен е само извештајот

6 <https://akademik.mk/se-podgotvuva-nov-zakon-za-inspeksija-vo-zhivotnata-sredina/>

на Министерството за култура како седиште на националната комисија на УНЕСКО, во кој се одговара на забелешките на УНЕСКО⁷) Во него се упатуваат сериозни забелешки до централната и до локалната власт дека не го завршиле најголемиот дел од обврските во поглед на спроведување на насоките дадени во претходниот извештај на УНЕСКО што може да го стави Охрид на листата на светско природно и културно наследство во опасност.

II.4. Стратешки документи кои се однесуваат на областа животна средина во Република Северна Македонија

Неколку поважни стратешки документи ја уредуваат областа на креирање на политики за заштита на природата и на животната средина за чијашто имплементација е задолжено Министерството за животна средина и просторно планирање:

- **Национална стратегија за заштита на природата (2017-2027)**, произлезена од потребата за унапредување на состојбите поврзани со заштитата на геодиверзитетот и геонаследството на Република Северна Македонија, биолошката и пределска разновидност како и на почвата, водата и воздухот. Нејзина цел е поефикасно спроведување на националната легислатива и на обврските од ЕУ законодавството, односно имплементација на ЕУ директивите за живеалишта и птици, на трите рамковни конвенции на ООН (Конвенцијата за заштита на биолошката разновидност, Конвенцијата за климатски промени и Конвенцијата за опустинување), како и на меѓународните ратификувани документи од областа на заштита на природата.
- **Национална стратегија за биолошка разновидност (2019 - 2023)** Изработката на Стратегијата со акциски план е процес преку кој земјите ги планираат акциите што се потребни за да се надминат пречките за зачувување на биолошката разновидност и да се направат неопходните промени. Конвенцијата за биолошка разновидност на ООН ги обврзува сите земји да изработат национални стратегии и редовно да испраќаат национални извештаи со информации за мерките што се преземени за спроведување на Конвенцијата.
- **Национална Стратегија за животна средина и климатски промени (2014-2020)** произлезена од потребата да се дефинираат целите и приоритетите на политиките во областите на животната средина и климатските промени за периодот 2014-2020 година, кои ќе доведат до подобрување на квалитетот на животната средина и животот на граѓаните. Оваа Стратегија е со истечен рок и треба да се изработи нова.

7 http://kultura.gov.mk/wp-content/uploads/2021/02/Izvestaj-za-sostojbata-so-zastitata-Ohridski-Region_spoen.pdf

- **Стратегија за одржлив развој (2009-2030)** се заснова врз принципите за одржлив развој прифатени на глобално ниво а дефинирани на Конференција за животна средина и развој на ОН (Рио де Жанеиро, 1992) со цел Агенда 21 да биде во функција, понатаму врз Декларацијата и планот за имплементација од Јоханезбург 2002 усвоена на Светскиот самит за одржлив развој, врз принципите на Милениумската декларација на ОН кои се содржани во Милениумските развојни цели и принципите развиени во обновената Стратегија за одржлив развој на ЕУ, усвоена од страна на Европскиот совет во 2006 год. Одржливиот развој претставува крајна цел за Европска соработка во Европската Унија.

III. ПРАВНА РАМКА ЗА БОРБА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА

Корупцијата претставува една од најголемите закани за безбедноста и стабилноста на една земја бидејќи ги поттикнува сите форми на криминал. Корупцијата го забавува економскиот развој, креира несигурност во бизнис амбиентот на една земја, ги кочи процесите на имплементација на позитивната законска регулатива и на усогласување со принципите на владеење на правото иманентни на ЕУ. Краен резултат на неконтролирана корупција во едно општество секогаш е недовербата на граѓаните кон владите, јавните институции и самата демократија како облик на општествено уредување⁸.

Вистинската цена на корупцијата не може да се измери само со износот на платениот поткуп или на ненаменски потрошени јавни пари. Таа исто така создава губење на продуктивноста поради намалување на ресурсите. Во најтешки случаи, таа придонесува за делегитимирање на државата што води кон економска и политичка нестабилност.

Еден од главните предизвици за земјите од Западен Балкан е корупцијата. Справувањето со корупцијата, пак, е предуслов за нивен натамошен напредок, демократизација и полноправно членство во ЕУ⁹.

Според Индексот за перцепција на корупција на Транспаренси Интернешенел за 2020, Република Северна Македонија го бележи најниското рангирање од 2001 година.¹⁰

III.1. Националната законска рамка за борба против корупцијата

Националната законска рамка за борба против корупцијата ја сочинуваат следните клучни закони:

- **Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси** (Службен весник бр.128/09 од 22.10.2009 година) Со овој закон се уредуваат мерките и активностите за спречување на корупцијата во вршењето на власта, јавните овластувања, службената должност и политиката, мерките и активностите за спречување на судирот на интереси, мерките и активностите за спречување на

8 https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_fight-against-corruption_en_0.pdf <http://www.aalep.eu/fighting-corruption-eu-long-way-go>

9 <http://antikorupcija.mk/uploads/records/file/Po.licy%20brief%20MCMS,%20October%202019.pdf>

10 http://www.transparency.mk/images/stories/2021/prezentacija_cpi2020.pdf

корупцијата при вршењето работи од јавен интерес на правните лица поврзани со остварувањето на јавните овластувања.

- **Закон за заштита на укажувачите** (Службен весник бр. 196/2015, 35/18). Предмет на уредување на овој закон е заштитеното пријавување, во јавниот и приватниот сектор, заради заштита на јавниот интерес, правата на укажувачите, како и постапувањето и должностите на институциите, односно правните лица во врска со заштитено пријавување и обезбедувањето заштита на укажувачите.
- **Закон за лобирање** (Службен весник бр. 106 од 27.08.2008 година) се однесува на лобирањето кај законодавната и извршната власт на централно ниво, како и во локалната самоуправа и тој ги уредува начелата на лобирање, условите за стекнување својство на лобист, регистрирањето на лобистите, водењето на Регистарот на лобисти, правата и должностите на лобистите, активностите кои не се сметаат за лобирање, надзорот над лобирањето и мерките што можат да му се изречат на лобистот заради непочитување на одредбите од овој закон.
- **Закон за финансирање на политичките партии** (Службен весник број 76/2004, 86/2008, 161/2008, 96/2009, 148/11, 142/12 и 23/2013). Со овој закон се уредуваат начинот и постапката на обезбедување на финансиските средства, располагањето со средствата за тековната работа и дејствувањето на политичката партија, како и начинот на контрола на финансирањето и финансиско-материјалното работење на политичките партии.
- **Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер** (Службен весник бр.101/2019) ги дава основите на остварувањето на правото на слободен пристап до информациите од јавен карактер со кои располагаат органите на државната власт и други органи и организации утврдени со закон, органите на општините, градот Скопје и општините во градот Скопје, установите и јавните служби, јавните претпријатија, правни и физички лица што вршат јавни овластувања утврдени со закон и дејности од јавен интерес и политичките партии во делот на приходите и расходите.

Со Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси корупцијата се дефинира како злоупотреба на функцијата, јавното овластување, службената должност или положба за остварување на корист, директно или преку посредник, за себе или за друг.

Поимот корупција, во смисла на овој закон, ги опфаќа и поимите на:

- пасивна корупција, дефинирана како намерно делување на службено лице, кое директно или преку посредник, бара или прима корист од каков било вид, за себе или за трето лице и
- активна корупција - намерно делување на кое било лице кое директно или преку посредник, ветува или дава корист од каков било вид на службено лице, за него или за трето лице, со цел да делува или да се воздржува од делување во согласност со неговите обврски или да ги врши неговите надлежности спротивно на службените обврски.

Судирот на интереси овој закон го дефинира како состојба во која службеното лице има приватен интерес што влијае или може да влијае врз непристрасното вршење на неговите јавни овластувања или службени должности.

Државната комисија за спречување на корупцијата е специјализиран самостоен орган, основана во 2002 година, а сегашните надлежности се уредени со Законот за спречување на корупцијата и судирот на интереси донесен во јануари 2019 година. Тие се поврзани со процесот на креирање на политики, следење и надзор, како и со соработка со другите државни органи со цел спречување на корупцијата. ДКСК е надлежна за спроведување на мерките и активностите за спречување на корупцијата во вршењето на власта, јавните овластувања, службената должност и политиката, мерките и активностите за спречување на судирот на интереси, мерките и активностите за спречување на корупцијата при вршењето работи од јавен интерес на правните лица поврзани со остварувањето на јавните овластувања. Законот за спречување на корупцијата ги зголеми надлежностите на ДКСК и обезбеди поефективни механизми за постапување со што се зголемија и очекувањата на јавноста за поефикасно делување на планот на спречувањето на коруптивните појави во македонското општество.

Основно јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е надлежно за најсложените форми на организиран криминал и висока корупција и е задолжено за постапување по предмети поврзани со организираниот криминал и корупцијата на ниво на цела територија на Република Северна Македонија. Седиште на Основното јавно обвинителство за гонење на организиран криминал и корупција е во Скопје. За својата работа тоа е одговорно пред Јавниот обвинител на Република Северна Македонија кој врши надзор на работата на ова обвинителство, како и пред Советот на јавните обвинители. Клучната гаранција за неговото функционирање во согласност со законите е финансиската независност која го претставува основниот столб и предуслов за независноста секоја институција, па и на Јавното обвинителство.

III.2. Стратешки документи во борбата против корупцијата

Согласно законските надлежности, Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК) во текот на 2019 година преку широк партиципативен процес и консултација со сите засегнати страни, ја изготви новата Национална стратегија за борба против корупцијата и судирот на интереси за периодот 2021–2025. Стратегијата како свои главни цели ги има поставено следните:

- Зголемувањето на нивото на политичка одговорност и демонстрирана волја за борба против корупцијата;
- Совесно управување со политичкото влијание во јавниот сектор и спречување на политичко влијание во работата на независните тела и во постапките регулирани со закон;

- Јакнење на интегритетот и отчетноста во јавниот сектор;
- Спроведување на надлежностите во јавниот сектор на законит, транспарентен, етички, економичен, одговорен и ефективен начин;
- Обезбедување на интегритет и транспарентност при вработувањето, креирањето на политиките за човечки ресурси во јавниот сектор, базирано на систем на вредности и критериуми за квалитет;
- Јакнење на надзорните и контролните механизми;
- Дигитализација во јавните служби;
- Намалување на корупцијата во јавните набавки и во процесот на доделување на грантови, субвенции и друга државна помош;
- Зајакнување на капацитетите и на посветеноста на органите за спроведување на закон, на обвинителството и судството во откривањето и санкционирање на корупцијата, како и јакнење на отпорноста на корупција во нивните редови;
- Поддржување на транспарентноста и интегритетот во приватниот сектор;
- Подигнување на јавната свест и спроведување на антикорупциска едукација; и
- Вклучување на граѓанското општество и медиумите во борбата со корупцијата во општеството и градење на личен и професионален интегритет.

Во Стратегијата се дијагностицирани и селектирани приоритетните проблеми кои генерираат висок ризик од корупција и се идентификувани мерки за нивно надминување.

Во натамошниот текст на анализата ќе бидат разгледани проблемите во областа заштита на животната средина кои се детектирани во Националната стратегија и во останатите документи на ДКСК и мерките за справување со нив.

III.3. Меѓународна правна рамка за борба против корупцијата

Конвенција на Обединетите Нации за борба против корупцијата (УНКАК)

Република Северна Македонија во 2003 година ја ратификува Конвенцијата на Обединетите Нации за борба против корупцијата. УНКАК е прв правно обврзувачки универзален антикорупциски инструмент. Оваа конвенција има широк опфат и мандаторен карактер на многу од своите одредби и тоа ја прави исклучителна алатка за развивање на сеопфатен одговор на корупцијата како глобален проблем

Овој значаен меѓународен документ, кој има за цел да ги унапреди и зајакне, на најефикасен начин, мерките за спречување и борба против корупцијата, да ја унапреди, олесни и поддржи меѓународната соработка и техничката помош со цел спречување на корупцијата и за борба против неа, вклучувајќи го и враќањето на имотите и да го унапреди интегритетот, одговорноста и доброто управување со јавните работи и државниот имот, предвидува дека секоја држава потписничка

подготвува и применува или следи, во согласност со основните принципи на нејзиниот правен систем, политики на ефикасна превенција на корупцијата и координати што го фаворизираат учеството на општеството и ги изразуваат принципите на правната држава, доброто управување со јавните работи и државниот имот, интегритетот, транспарентноста и одговорноста. Секоја држава потписничка настојува да спроведе и унапреди ефикасни практики за превенција на корупцијата.¹¹

Организацијата за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ) во голем број на свои документи ја утврдува својата позиција во борбата против корупција, првенствено базирана токму на Конвенцијата на УНКАК. Во одлуката од Базел за превенција на корупција број 5/14¹² од 2014 година се охрабруваат земјите учеснички да развиваат и применуваат антикорупциско законодавство и политики и да востановат и промовираат практични мерки и алатки за справување со сите форми на корупција, како и да преземаат мерки да ја зголемат транспарентноста, отчетноста и владеењето на правото во јавната администрација, во што спаѓа и олеснувањето на пристапот до информации за јавноста и промовирањето ефикасни јавни сервиси. Во одлуката на Министерскиот совет на ОБСЕ од Тирана 6/20 од декември 2020 година,¹³ пак, се повикуваат земјите учеснички да ја спречат и да се борат против корупцијата преку подобрувањето на доброто владеење, вклучувањето на принципите на транспарентноста и отчетноста и промовирањето на дигитални алатки на јавната администрација за превенција и борба против корупцијата и нејзино рано откривање. Оваа значајна одлука на ОБСЕ, меѓу другото предвидува воспоставување на лесно достапни и безбедни канали за „укажувачите“. Воспоставување на правни механизми за ефикасна заштита на „укажувачите“ против одмазда и охрабрување на релевантните организации да воспостават неопходна заштита во согласност со домашните закони.¹⁴

Антикорупциските реформи се помеѓу главните барања за пристапувањето на Република Северна Македонија во ЕУ. Главен поттикнувач на реформите и напорите во борбата против корупција е политиката на условување која ја спроведува ЕУ кон земји со кандидатски статус.

Оваа политика тргнува од логиката дека земјите од Западен Балкан кои сакаат да станат полноправни членки на ЕУ мораат да исполнат одредени критериуми и услови. Условеноста на ЕУ вклучува транспонирање на законодавството на ЕУ во домашното законодавство, реструктурирање на домашните институции во согласност со правилата на ЕУ. Владеењето на правото е една од темелните вредности на ЕУ и земјите кои сакаат да и се придружат на Унијата мора да воспостават и промовираат

11 <https://customs.gov.mk/images/documents/borbaKorupcija/oonProtivKorupcija.pdf>

12 <https://www.osce.org/files/f/documents/b/b/130411.pdf>

13 <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/479759.pdf>

14 <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/472833.pdf>

од рана фаза соодветно функционирање на клучните институции, а постигнувањето видливи резултати на тој план е важен елемент за да поминат во следната фаза од процесот на пристапување во ЕУ. Владеење на правото, вклучувајќи ја и борбата против корупцијата, е најтешка област за усогласување, имајќи предвид дека условите на ЕУ станаа построги и посложени со тек на време.¹⁵

Конвенцијата за кривично право за корупција¹⁶ е инструмент чија цел е земјите потписнички да преземат координирани мерки за криминализиција на голем број на криминални практики. Таа обезбедува комплементарни мерки на кривичното право и ја подобрува меѓусобната соработката на државните потписнички во областа на кривичните дела поврзани со корупција. Имплементацијата на оваа Конвенција се мониторира од страна на ГРЕКО – група на држави потписнички на Конвенцијата, која започна да функционира на 1 мај 1999 година. Оваа Конвенција е замислена како алатка за подобрување на капацитетите на државите потписнички во борбата против корупцијата преку мониторинг кој се грижи за спроведување на антикорупциските стандарди на Советот на Европа низ процес на евалуација чиишто наоди се објавуваат во извештаи. Во ГРЕКО членуваат 48 европски земји, меѓу кои и Република Северна Македонија, како и Соединетите Американски Држави и Казахстан.

Во последниот извештај на ГРЕКО, објавен во септември 2020 година, се констатира дека Северна Македонија задоволително спровела или се справила на задоволителен начин со деветнаесет препораки содржани во Извештајот од четвртиот круг на евалуација. Од преостанатите препораки, осум се делумно спроведени и две воопшто не се спроведени¹⁷.

Феноменот на заробена држава

Терминот заробена држава се однесува на процеси во кои државните институции и актери во посредувањето какви што се политичките партии или парламентите се киднапирани или во нив се инфилтрираат клиентелистички мрежи и тие им даваат формална наметка на своите неформални практики на донесување одлуки, во кои спаѓаат и коруптивните практики.

На сериозноста на состојбите кога е во прашање корупцијата во државата укажуваат бројни истражувања од понов датум. Корупцијата

15 <http://www.antikorupcija.mk/uploads/records/file/Policy%20brief%20MCMS,%20October%202019.pdf>

16 <https://rm.coe.int/168007f3f5>

17 <https://rm.coe.int/-85-21-25/16809fc810>

и натаму останува сериозен проблем и постои широко распространета неказнивост за корумпирани државни функционери, вклучувајќи ги и членовите на парламентот и на судството, се констатира во Извештајот на Фридом Хаус за Северна Македонија, за 2020 година.¹⁸

Феноменот на заробена држава беше анализиран во регионалното истражување на Транспаренси Интернешенел, чијшто извештај беше објавен во декември 2020 година. Наодите на ова истражување покажуваат дека два клучни елемента ја овозможуваат заробената држава во земјите на Западен Балкан: **неказнивоста на корупцијата од висок ранг и законите скроени по мерка**. Низ анализа на конкретни примери од земјите на овој регион, меѓу кои е и Северна Македонија, се дава увид во тоа како судството неефикасно ја третира крупната корупција на високи државни функционери, а исто така покажува како овој проблем заедно со незаконското влијание врз донесувањето закони во полза на приватни интереси помага да се изгради и одржува една заробената држава на Западен Балкан: клучните закони и институции кои треба да ги спроведуваат се слаби или дури поддржуваат корупција и заробена држава. Слабостите во гонењето на корупцијата и помага да зајакне, а незаконското влијание врз носењето закони може да ја легализира корупцијата и заробеноста на државата. **Законите доделуваат привилегирани договори, ги намалуваат казните и ги приватизираат јавните добра за бенефит на малкумина**.

Рецептот секаде се чини е ист – најпрвин се ослабнува судството со што се попречува ефективното гонење на корупцијата. Потоа се овозможува во парламентот да поминат закони со кои ја легализираат заробената држава. Станува потешко корумпираниот да одговара за своите дела и се полесно да монополизира индустрии и јавни ресурси. Ова овозможува функционер обвинет за корупција да избегне кривична одговорност. Да заземе висока позиција во власта и да профитира од вака поставениот систем. Ова се повторува во различни сектори. Корупцијата има негативен ефект врз животната средина, урбаните средини, бизнис секторот и другите аспекти од секојдневниот живот, заклучува истражувањето на Транспаренси Интернешенел¹⁹.

18 <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/freedom-world/2020>

19 https://images.transparencycdn.org/images/2020_Report_ExaminingStateCapture_English.pdf

III.4. Транспарентноста како клучен принцип за борба против корупцијата во областа на животната средина

Заштитата на животната средина не е само основно човеково право и обврска на државата, таа е сфера со која се засеegnати сите луѓе подеднакво и во која најдиректно се рефлектираат основните човекови потреби – потребата за чист воздух, чиста вода, незагадена почва, чисто и зачувано природно опкружување. Еден од најважните меѓународни документи, кои поставуваат базични принципи во областа на заштитата на животната средина е **Архуската конвенција** што е дел од домашното законодавство и е ратификуван од страна на Република Северна Македонија уште во 1999 година.

Во неговата преамбула се вели дека адекватната заштита на животната средина е од суштинско значење за доброто на човекот и за уживањето на основните човекови права, вклучувајќи го и правото на самиот живот.²⁰ Исто така се потенцира и дека, за да можат да го потврдат ова право и да ја исполнат оваа должност граѓаните мора да го имаат правото да учествуваат во одлучувањето и да имаат пристап до правдата во врска со прашањата на заштита на животната средина и дека со подобрен пристап до информации и со учество на јавноста во одлучувањето се проширува квалитетот и имплементација на одлуките, се придонесува кон јавната свест за аспектите на заштитата на животната средина, на јавноста и се дава можност да ја изрази својата загриженост и на јавните власти им дава можност да им посветат должно внимание на ваквите грижи.

Архуската конвенција ги втемелува трите столба од важност за граѓанинот кога е животната средина во прашање:

- Пристап до информации,
- Учество на јавноста во одлучувањето и
- Пристап до правда за прашања поврзани со животната средина – правејќи разлика помеѓу генералната јавност и засегнатата јавност.

Архуската конвенција е значајна придобивка бидејќи им наметнува обврска на властите, централната и локалната, обврска за јавност и отчетност, а со тоа и одговорност во своето работење и за првпат ги поврзува основните човекови права со еколошките права.

Република Северна Македонија го има ратификувано и Киевскиот Протокол за регистрите на испуштања и пренос на загадувачи (РИПЗ)²¹, произлезен од застрашувачкото искуство со еколошка трагедија од експлозија во хемиска фабрика во индискиот град Бопал во кој загинаа неколку илјади луѓе, а повредени беа половина милион и кој се темели на едноставното начело: „**Ти имаш право да знаеш**“. Тој, исто така ги донесува главните принципи како препораки до властите

20 <https://unece.org/DAM/env/pp/documents/cep43mac.pdf>

21 <https://ripz.moepp.gov.mk/Content/About>

на државите потписнички: правото на пристап до информации, правото за учество на јавноста во одлучувањето за работи од областа на животната средина и правото на пристап до правдата за прашања од животната средина.

Овие чекори за вклучување на јавноста во процесот на одлучување во врска со важни чекори поврзани со здравата животна средина покажуваат дека развиените земји на преминот од 20-от во 21-от век посветиле големо внимание на воспоставувањето на нови, поинакви правила на однесување кога е во прашање правото на чиста, здрава и безбедна животна средина. Новиот пристап неминовно подразбира јавноста да знае за сите активности кои можат да имаат потенцијално негативно влијание врз животната средина и да биде прашана, да каже што мисли дека треба или не треба да се прави и да бара правда за она што смета дека ја загрозува неа или животната средина. Поради ова, не е случајно инсистирањето на учеството на јавноста кога е во прашање еден систем од така витално значење за луѓето каква што е заштитата на животната средина. Овој принцип е вграден и во основите на „еколошкиот Устав“ на Република Северна Македонија, како што го нарекуваат Законот за животна средина. Тој ги предвидува следните начела за пристап до информации за животната средина:

- Секој има право на пристап до информации за животната средина без притоа да мора да го докажува својот интерес;
- Правото на пристап до информации се остварува на начин определен со законот;
- Обврска да обезбедат информации за животната средина имаат сите органи определени со законот;
- Одбивање на барањето да се даде информација може да се направи само во определени случаи;
- Органите определени со овој закон имаат обврска да собираат и објавуваат информации за животната средина од делокругот на нивното работење;
- Надоместокот на трошоците за давање на бараната информација ќе бидат во висина која е разумна и не ги надминува реалните трошоци и
- Незадоволната страна има право на пристап до правдата.

Во членот 17, од истиот закон се пропишува обврската на централната и на локалните власти да ги обезбедат сите потребни мерки и да пропишат постапки со кои се обезбедува остварување на правото на пристап до информациите и учество на јавноста во донесувањето на одлуките кои се однесуваат на состојбата на животната средина, како и да обезбедат изјаснување на јавноста во постапката за донесување на тие одлуки. Начелото на учество на јавноста и пристап до информации е едно од 14-те базични начела за заштита на животната средина и тоа се следните:

- висок степен на заштита,
- интегрираност,
- одржлив развој,
- претпазливост,

- превенција,
- почисто производство,
- загадувачот плаќа и корисникот плаќа,
- субсидијарност,
- пропорционалност,
- меѓународна соработка,
- подигање на јавната свест и
- заштитна клаузула.

За попрецизно уредување на учеството на јавноста во одлуките од областа на животната средина во 2008 година е донесена Уредбата за учество на јавноста²² во текот на изработка на прописи и други акти како и планови и програми од областа на животната средина. Таа ги пропишува постапките, условите и начините за учество на јавноста во текот на изработката на прописи, планови и програми од областа на животната средина, видовите на планови и програми, начинот и постапката за учество на јавноста при изработувањето, донесувањето, изменувањето или ревидирањето на плановите и програмите, како и начинот и критериумите врз основа на кои ќе се определува јавноста, вклучувајќи и невладини организации.

Во постапката за изработка на прописи и други акти и плански документи, органите на државната управа и на општините треба на јавноста да и овозможат ефективно да учествува во изработката на прописите и во донесувањето, изменувањето и ревидирањето на планските документи во нивната најрана фаза на нивното донесување односно при носење на одлуката. Органите треба да ја информираат јавноста и здруженијата на граѓани, односно заинтересираната јавност по пат на јавни известувања објавени во најмалку еден дневен весник достапен на целата територија на државата и на интернет страницата на органот или по пат на јавни известувања доставени преку електронските медиуми за донесените одлуки или изработените планови и програми и да остават опции за контакт и испраќање на забелешки, предлози и мислења како и рок за нивно доставување. Она што е особено важно е дека надлежниот орган треба да обезбеди учество на заинтересираната јавност на најмалку една јавна расправа и да го стави нацрт прописот и нацрт планскиот документ на јавен увид на својата веб страницата, при што јавниот увид треба да трае најмалку 30 дена, а јавната расправа треба да се одржи најмалку 15 дена од ставањето на тој документ на увид. За спроведената јавна расправа и нејзиното одржување се води записник од страна на органот како и список на сите присутни учесници во расправата. Органот треба во рок од 30 дена да достави поединечен или збирен одговор на сите пристигнати забелешки, треба да изготви извештај за одржаната јавна расправа и да го објави на својата интернет страница.

Со ова е јасно потенцирано дека работите кои ја тангираат животната средина не можат и не смеат да се одвиваат и да се решаваат подалеку од очите на јавноста, без таа да биде навремено и соодветно информирана, како и прашана што мисли за проектите, плановите и одлуките кои во нејзино име ги носат државните и локалните институции.

Јавноста и отчетноста во документите за борба против корупција

Улогата и значењето на начелото на јавноста, транспарентноста во работата на јавната администрација, а со тоа и на отчетноста во борбата против корупцијата е еден од главните принципи потенцирани и во Конвенцијата на ОН против корупција. Во членот 10 од Конвенцијата УНКАК се вели: „Водејќи сметка за неопходноста од борбата против корупцијата, секоја држава потписничка презема, во согласност со основните принципи на нејзиното внатрешно право, потребни мерки за зголемување на транспарентноста на нејзината јавна администрација, како и на нејзината организација, функционирање и одлучувачки процеси“. Притоа државите потписнички треба да осмислат и усвојат постапки кои ќе им овозможат на граѓаните пристап кон информации за организацијата и постапките на одлучување на јавната администрација, да ги поедностават административните постапки за полесен пристап до надлежните органи кои одлучуваат, и да обезбедат објавување на информациите, евентуално и на периодични извештаи за ризиците од корупцијата во доменот на јавната администрација.

Во истата Конвенција натаму се вели дека, во превенцијата на корупцијата и во борбата против овој феномен (член 13) секоја држава има обврска да го овозможи и потпомогне увидот на јавноста во работењето на јавниот сектор преку зголемување на транспарентноста на постапките на одлучување и унапредување на учеството на јавноста во овие процеси и преку обезбедување ефикасен пристап на јавноста до информациите.

Законот за спречување на корупција и судир на интереси исто така го предвидува начелото на јавност како еден од основните принципи кои општеството ги поставува кога е во прашање борбата против корупцијата. Согласно член 6 вршењето на власта, функцијата, јавните овластувања, службената должност и работите од јавен интерес се јавни и подложни на јавна контрола. Никој не може да се повика на примена на закон или друг пропис со кој ќе се ограничи или исклучи јавноста за да се прикрие корупција или судир на интереси. Во таа насока овој закон предвидува и заштита на медиумите кои објавуваат коруптивни случаи. Членот 68 забранува каква било присилба, спречување или влијание на друг начин врз средствата за јавно информирање да објавуваат или да не објавуваат информации за случаи на корупција и судир на интереси. На новинарот му се признава правото на непречен пристап до сите извори на информации во согласност со закон. И во овој член се

нагласува дека никој не може да ја исклучи јавноста од расправата за корупција и судир на интереси пред надлежен орган или правно лице, освен кога се работи за претходна постапка што е прогласена за доверлива и дека никој не може од новинарот што објавил информација за акт на корупција и за судир на интереси да бара да го открие изворот на информацијата.

Може да се заклучи дека начелото на јавност е во самата суштина на правото на здрава животна средина и обврската за нејзина заштита, но и неопходен услов за борба против корупцијата. Почитувањето на правото на јавноста и земањето предвид на јавниот интерес е суштински поврзано со корупцијата бидејќи почитувањето на начелото на јавноста и јавниот интерес се дијаметрално спротивни од коруптивните или потенцијално коруптивните појави во сферата на заштитата на животната средина.

Животната средина во документите на ДКСК за борба против корупцијата

Во Националната стратегија за борба против корупцијата и судирот на интереси 2021-2025 како приоритетен проблем во секторот за животна средина е детектирано недоследно имплементирање на Законот за управување со отпад, во делот на интергирано и регионално управување со отпад. На усвојувањето на овој документ му претходеше нацрт- верзијата на текстот на Националната стратегија за борба против корупцијата и судирот на интереси за 2020-2024, во која, покрај проблемот со невоспоставен интегриран систем за регионално управување со отпад беше наведен и проблемот со спроведувањето на надлежностите на локалната самоуправа за заштита на животната средина, како приоритетни за адресирање во текот на петгодишниот период.

Во текот на подготовката на Националната стратегија беше изготвена Проценка на ризиците од корупција на ДКСК за потребите на стратешкото планирање на борбата против корупцијата и судирот на интереси во Република Северна Македонија²³, која ги анализираше ризиците од корупција во осум клучни ресурси, меѓу кои и животната средина за пет хоризонтални процеси:

- јавни набавки,
- вработувања во јавниот сектор,
- инспекциски надзор,
- издавањето на различни одобренија, решенија, лиценци и дозволи и
- доделувањето на грантови, субвенции.

Од анализата која овој документ ја прави изведен е заклучок дека во секторот/ресорот заштита на животната средина ризикот од корупција се оценува како многу силен. Притоа, како предизвици што произлегуваат од правната и институционална

23 https://dksk.mk/fileadmin/user_upload/2019/Procenka_na_rizicite_od_korupci_a_02.10.2019_mk.pdf

рамка на постапките за издавање на еколошки дозволи и други документи се посочени следниве:

- Широка и разнолика правна рамка која опфаќа многу потсектори од областа на заштитата на животната средина кои се карактеризираат со различно ниво на усогласеност со европското законодавство, што создава можност за „одлагање“ на примената на определени еколошки стандарди;
- Заостанување во однос на имплементацијата на законската регулатива од областа на заштитата на животната средина;
- Пракса на неказнивост на коруптивното однесување поврзано со (не)примената на законската регулатива.

Како предизвици што произлегуваат од човечкиот фактор и оперативните постапки за издавање на дозволи и други документи се наведени следниве:

- Примена на субјективен пристап и различно толкување на условите и потребните документи за издавање на определено решение и сл. од страна на различни надлежни лица во односните институции;
- „Одложување“ на примената на определени еколошки мерки за „избрани“ деловни ентитети.

Како предизвици што произлегуваат од други надворешни влијанија врз постапките за издавање на решенија, дозволи, договори за концесии и други документи се наведени следниве:

- Проблеми во владеењето на правото што резултираат во ниска стапка на санкционирање на коруптивното однесување на ниво на општество;
- Политичко влијание и притисоци од приватниот сектор за одлагање на примената на законската обврска за поседување на еколошки дозволи и други документи од областа на заштитата на животната средина;

Анализата на ризикот во секторот животна средина е сублимирана во следниов наод: „При издавањето на еколошки дозволи и други документи во секторот/ресорот заштита на животната средина има ризик од корупција заради недоречености во правната регулатива и заостанување во имплементацијата на законите. Оттаму, интегритетот на човечките ресурси во јавните институции за имплементација на законската регулатива, заедно со праксата на (не)казнивост во општеството има клучна улога дали ќе дојде до корупција или не“.

За неказнивоста на криминалот во животната средина

Според информациите од Јавното обвинителство на РСМ²⁴, во текот на 2019 година, за кривични дела против животната средина и природата од Глава 22 од Кривичниот законик, Јавното обвинителство постапувало по кривични пријави против вкупно 421 лице, од кои за 271 лице биле новопримени и 150 од претходниот период.

Јавните обвинителства во 2019 година поднеле обвиненија против вкупно 141 лице, а од страна на судовите донесени биле пресуди за 112 лица. За споредба, во претходната 2018 година за овие кривични дела било постапувано по пријави против вкупно 360 лица, биле поднесени обвиненија против 77 лица и донесени пресуди против 85 лица. Ова покажува дека во 2019 година има зголемување и на бројот на пријавени лица, и на поднесените обвиненија и на донесените пресуди за овие кривични дела.²⁵

Меѓутоа, во врска со корупцијата во животната средина, работите стојат поинаку. Последниот случај за кој било покренато обвинение за коруптивни активности е во 2015 година, а се однесува на настани од 2009 година за добивање дозволи за складирање, третман и/или преработка на отпад и дозвола за оператор на депонија, иако не ги исполнувал потребните услови овој случај, според достапните информации, засега нема конечен судски епилог.²⁶

На праксата на неказнивост на коруптивното однесување во животната средина, поврзано со (не) примената на законската регулатива, укажува и веќе спомнатиот документ на ДКСК, Проценка на ризиците од корупција.

Неефикасниот судски систем е главен фактор за распространетост на корупцијата. За 80% од граѓаните, што претставува зголемување од четири процентни поени споредено со 2018 година, неефикасноста на судскиот систем во борбата против корупцијата и желбата за брзо лично богатење (зголемено за шест процентни поени споредено со 2018 година) како и недостатокот на строга административна контрола на корупцијата (зголемена исто така за шест процентни поени) се водечки три фактори за широко распространетата корупција. Понатаму, за околу 75% од граѓаните преклопувањето на службените обврски и личните интереси и

24 <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2020/09/izveshtaj-na-javnite-obvinitelstva-na-rsm-za-2019-godina.pdf>

25 <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2020/09/izveshtaj-na-javnite-obvinitelstva-na-rsm-za-2019-godina.pdf>

26 <https://jorm.gov.mk/osnovnoto-javno-obvinitelstvo-skopj-16/>

моралната криза која постои во општеството се следните фактори кои влијаат врз распространетоста на корупцијата.

Во истиот Извештај се заклучува дека корупцијата останува неказлива во Република Северна Македонија. Ако се има предвид дека 29,4% од испитаниците потврдиле дека биле вклучени во корупција, и тој процент се проектира на полнолетното население се доаѓа до заклучок дека се извршени околу четиристотини илјади кривични дела од областа на корупцијата. Од друга страна, во 2018 година само 95 лица (во 2017 биле 119) биле осудени за злоупотреба на службена должност или поткуп, што значи стапка на ефикасност на институциите од 0,024% случаи откриени и завршени со пресуда.

IV. АНАЛИЗА НА ОБЛАСТИТЕ НА ЖИВОТНАТА СРЕДИНА РАНЛИВИ НА КОРУПЦИЈАТА

Спроведените интервјуа и теренските увиди, анализирањето на пишувањата на медиумите, реакциите на граѓаните на социјалните мрежи, укажувањата на претставници на граѓанските здруженија за заштита на животната средина, на организациите од цивилното општество кои се занимаваат со истражувања на состојбите од повеќе различни тематски области поврзани со екологијата, енергетиката и одржливата економија, наведуваат на заклучокот дека расчекорот помеѓу законската основа и праксата на функционирање на системот за заштита на животната средина негативно се рефлектира врз повеќе сфери на животната средина. Резултат на праксата во која законските одредби се применуваат селективно, нетранспарентно, се заобиколуваат или недоследно се спроведуваат се случаите документирани од медиумите или од граѓанските здруженија во кои се приложени докази за загрозените природни ресурси, биодиверзитетот или пак за загрозувањето на човековото право на чист воздух, чиста вода, здрава почва и храна.

Кон крајот на 2020, промените на раководната позиција на Државниот инспекторат за животна средина, една од клучните институции кои се грижат за спроведувањето на законите од областа на животната средина и заштитата на природата и интензивирањето на редовните и на вонредните инспекциски надзори спроведени од Инспекторатот, придонесоа за зголемен број на случаи на преиспитување на постапките, процедурите и дозволите за загадувачи или за субјекти кои вршат дејности поврзани со животната средина, кои претходно беа „недопирливи“ за инспекторите, покажаа дека ангажираниот и професионален пристап во заштита на интересите на јавноста дава резултати.

Нашата анализа истакна четири области на животната средина кои се посебно изложени на влијанија на одлуките и постапките на надлежните институции и кај кои начините на кои се спроведуваат важечките законски и стратешки документи, предизвикувале реакции или покренувале контроверзи од страна на јавноста (и особено засегнатата јавност) и на граѓанските здруженија. Како такви се издвојуваат:

1. Квалитетот на воздухот и аерозагадувањето,
2. Искористувањето на водните ресурси и водното право,
3. Управување со шумите
4. Заштитените подрачја и пределите кои треба да бидат заштитени.

Исто така, анализата укажа на три процеси кои ги засегаат сите четири области на животната средина, а кои се осетливи на корупција:

1. Издавање на дозволи за користење односно експлоатација,
2. Инспекциска контрола и
3. Вклученоста на јавноста.

IV.1. Квалитет на воздухот

Владата на крајот на 2019 година усвои План за чист воздух, кој е наведен како стратешка програма на Владата и еден од нејзините приоритети, но тој само парцијално се спроведува. Од краткорочните мерки, спроведени или влезени во новата програма за аерозагадување се околу 30% а од среднорочните и долгорочните се нешто помалку од 31% односно, од вкупните предвидени мерки, само 30.81% се во план да бидат спроведени или веќе се спроведуваат.²⁷ Градовите кои бележат најголеми стапки на просечно аерозагадување се Скопје, Тетово, Кичево и Битола.²⁸

Области со голема веројатност од постоење коруптивни појави се следните:

- **Издавањето на еколошки дозволи** без притоа да се води сметка дали при издавањето на А или Б интегрираната дозвола, од надлежниот орган се запазува принципот на примена на најдобрите достапни технологии и постапки за субјектите да не загадуваат.²⁹
- **Инспекциски надзор** кој се обавува нередовно, нецелосно, не ги утврдува вистинските причини за загадување или воопшто не се извршува инспекцијата за животна средина или не кореспондира целосно со ЕУ законите. Инспекцискиот надзор на планот на животната средина се изведува на локално и на централно ниво без координација. Недостигот од единствен систем за инспекција во животната средина, несоодветната структура за координација и супервизија на инспекцијата на локално и на централно ниво, недостиг на централен план и годишни програми, не обезбедува ефикасна инспекциска контрола. Подготвен е нов закон за инспекција во животна средина, но тој сè уште е во процедура за усвојување.³⁰
- **Неакредитирана државна лабораторија** при Министерството за животна средина и просторно планирање за методи за полутанти во воздух. Нема редовно одржување, купување на резервни делови за мерните станици, дислокација на двете постојни мерни станици за квалитет на воздух, купување на лабораториска опрема и хемиски реагенси, акредитација на калибрационата лабораторија

27 Еко Свест: Анализа на препорачани мерки за справување со загадување на амбиенталниот воздух во Северна Македонија, 2019, Analiza_Aero.pdf (ekosvest.com.mk)

28 programa_namaluvanje_aerzagaduvanje_mkd.pdf (vlada.mk)

29 <https://florozon.org.mk/downloads/investigative-stories/02/Integrirano-sprecuvanje-i-kontrola-na-gragjanskoto-ucestvo.pdf>

30 (Joint_report_on_air_quality_2019-MQ_updated2.pdf (eurosaiwgea.org) (стр 78)

и обука за вработените. Некомплетното финансирање на оваа програма ја доведува во прашање оперативноста на овој систем³¹. Последните најави од Министерството³² укажуваат дека, освен ИСО-акредитацијата за целата лабораторија, нема финансиски средства за акредитирање на поединечните методи за мерење на загадувачки честички во воздухот.

- **Толерирање на сиви зони на нелегален третман на отпад**, т.н. диви депонии и дејствија кои се одвиваат на нив, како на пример недозволено депонирање и третман на отпад, палење за вадење на суровини, изградба на диви населби каде се гори отпад за загревање, и сл. како резултат на невостоставен интегриран систем за регионално управување со отпад и немањето политичка волја за справување со социјалните и политички димензии на проблемот³³

IV.2. Водните ресурси и правото на вода

Според податоците, околу 2% од територијата на Република Северна Македонија се под водена површина. Има околу 35 реки и 53 природни и вештачки езера. Сепак, водата е еден од најзагрозените природни ресурси во Република Северна Македонија поради следните причини:³⁴

- во изминатиот период се пречистувале само 3–5 % од сите отпадни води кои завршуваат во реките и езерата,
- катастрофална суша предизвикана од лошите климатски услови, но и од човечкиот фактор (испуштањето на акумулациите за производството на електрична енергија)³⁵,
- непочитувањето на биолошкиот минимум на изградените мали хидроцентрали³⁶

Проблемот со намалувањето и загадувањето на водните ресурси во нашата земја понатаму може да води кон намалување на бројот на чисти планински реки, изумирање на ендемични растителни и животински видови, уништување на крајбрежните живеалишта, загрозување на здравјето на населението на кое му е ускратено правото на снабдувањето со чиста вода.

Важечкиот Закон за води како свои главни цели ги утврдува достапноста до доволно количество квалитетна вода, во согласност со начелата за одржливо управување со водите за пиење и за производство на храна, за потребите на земјоделството, индустријата, хидроенергетските потреби, за потребите на парковите и други

31 (Joint_report_on_air_quality_2019-MQ_updated2.pdf (euosaiwgea.org) стр 79

32 <https://www.slobodenpecat.mk/drzhavnite-inspektori-se-potpiraat-na-merena-na-privatni-laboratorii/>

33 http://dzt.mk/Uploads/1_Joint_report_on_air_quality_2019-LQ_updated2_REDUCED_FINALE.pdf стр 42

34 <https://www.sivesnik.com.mk/Issues/B4D3EB5A8F678A4B92A9A4938BB2A3AE.pdf#page=2>

35 <https://www.slobodenpecat.mk/hidrocentralite-se-iskluchuvaat-za-da-se-spasat-ezerata-i-rekite/>

36 <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2017/12/broken-rivers-MK.pdf>

јавни површини, туризмот, пловидбата и за други потреби, заштита, зачувување и постојано подобрување на расположливите водни ресурси, подобрување на состојбата на крајбрежното земјиште, водните екосистеми и на екосистемите зависни од водата, заштитата и унапредувањето на водната средина преку рационално и одржливо користење на водите, како и прогресивно намалување на штетните испуштања и постепено елиминирање на емисиите на опасни материи и супстанции во водите, ублажување на последиците од штетното дејство на водите и од недостигот на вода и заштита и унапредување на животната средина и природата, на водните екосистеми и на биолошката разновидност и заштита на здравјето на луѓето.

Појавите и случаите кои се разгледани за потребите на ова истражување покажуваат дека овие законски приоритети не се соодветно заштитени и често не е обезбедена нивна достапност поради што постои сомневање за коруптивна заднина. Меѓу нив се издвоени:

- Процедурите за доделување на концесии и дозволи за мали хидроцентрали како дел од енергетската стратегија на државата за обновливи извори на енергија.** Област со висок коруптивен ризик во областа на животната средина, предизвикан од недостигот од соодветна контрола над спроведувањето на законите и обврските на субјектите кога е во прашање влијанието врз животната средина на определени проекти е изградбата на мали хидроцентрали. Ризикот се детектира во доменот на издавање на дозволи за изградба на мали хидроцентрали врз база на недоследно спроведени законски процедури³⁷ за учество на јавноста, во примена на обврската за спроведување на оцена на влијание врз животна средина. На коруптивни врски³⁸ укажале и извештаи на меѓународни организации³⁹
- Процедурите за доделување концесии за експлоатација на речен песок и чакал.** Се забележува нетранспарентно издавање на дозволи.⁴⁰ Исто така има непочитување на начелото за учество на јавноста и толерирање на зафатите врз речните корита, нарушувањето на речниот брег, на подземните води, живеалишта на живиот свет на крајбрежниот појас со издавањето на концесиите за експлоатација на песок и чакал.⁴¹ Како образложение надлежните наведуваат дека се уредува речното корито поради опасност од поплави,⁴²

37 https://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/hidro_v6_webr.pdf

38 <https://www.radiomof.mk/nema-gragjanin-vo-makedonija-koj-ne-go-povrzuva-zagaduvanje-to-so-korupcija-konferencija-na-zelen-institut/>

39 https://bankwatch.org/press_release/north-macedonia-complaint-challenges-unfair-subsidy-advantages-for-hydropower

40 <https://florozon.org.mk/downloads/investigative-stories/04/Privatizacija-na-prirodna.pdf>

41 <https://prizma.mk/pesochna-treska-gi-razjaduva-rekite/?fbclid=IwAR1Z0pw6rHSrO95sgFGwz-RKrwv-iDUvcBALR5IHRX0GXlizzsporuAMDYs>

42 http://dzt.mk/Uploads/65_RU_Dodeluvanje_vodno_pravo_2019_KOMPLET_REDUCE.pdf

- **Загадувањето на надземни и подземни водотеци.**

Со неконтролираното испуштање на полутанти во водите од страна на активни стопански субјекти (фабрики, рудници) како и од страна на жешки еколошки точки односно историски отпад (како на пр. депонијата на Југохром⁴³, линданот и живата во подземните води).

IV.3. Управување со шумите

Од вкупната површина од 2,5 милиони хектари која ја зафаќа Република Северна Македонија, шумска површина изнесува 949,329 хектари или околу 37 проценти од територијата на земјата. Шумите во државна сопственост зафаќаат речиси 89 проценти од целокупната површина под шуми, а останатиот дел се мали парцели во приватна сопственост.⁴⁴

Законот за шумите е донесен во 2016 година и тој ги утврдува и забраните за пустошење и копачење шуми и за трајна пренамена на шумското земјиште. Со овој закон се забранува бесправна сеча, односно онаа која не е одобрена како редовна мерка за обновување на шумата во планските документи, како и сеча на ретки и заштитени видови на дрвја. На населението што живее во околните села дозволено им е да користат дрво за задоволување на сопствени потреби, но количината на дрвната маса исечена во државна шума не смее да надминува повеќе од 10 метри кубни за една календарска година.

Според Глобал форест воч⁴⁵, од 2001 година до денес државата има загубено околу пет проценти од шумите со кои располагала преку бесправна сеча, а трендот продолжува⁴⁶ поради недоволниот ангажман на надлежните институции за справување со тој феномен и покрај укажувањата на можна корупција. Заклучно со достапните податоци од 2019 година, уништувањето на шумите последниве години има тренд на засилување⁴⁷. Деградацијата на шумите е кривично дело, според член 226 од Кривичниот законик⁴⁸.

43 <https://www.slobodenpecat.mk/otrovite-kaj-jegunovcze-slobodno-se-vlevaat-vo-vardar/>

44 <http://www.mkdsumi.com.mk/zasumite.php?s=1>

45 <https://www.globalforestwatch.org/map/country/MKD/?mainMap=eyJzaG93QW5hbHlzaXMiOn-RydWV9&map=eylwIjoiZSIsIjEiOiJ5Iiwil6lkoilCzlzIjoailsljQiOiJaliwiNSl6llciLC12ljoilNSlsljciOil-wliwiY2VudGVyIjlp7lmxhdCl6NDEuNjAxMjAyNjcyNjI1NTQsImxuZyI6MjEuNzMwOTUwMzU1M-DEExNjQzSviem9vbSl6Ny40OTgwNzgzMDY3OTQ4MTEsImNhbkJvdW5kljpmYWxzZX0%3D>

46 <http://eurothink.mk/wp-content/uploads/2021/02/CIP-FINAL-Izvestaj-Drvokradci-AN.pdf>

47 <https://prizma.mk/nelegalnata-secha-gi-unishtuva-antichkite-balkanski-shumi/>

48 <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2016/03/%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B-D%D0%B8%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD-%D1%82%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>

Како најризичните области за корупција во областа на управувањето со шумите⁴⁹ се посочуваат следните:

- Недоволна институционална контрола на дрвокрадството и слаба контрола на сеча од страна на субјекти ангажирани како концесионери од страна на ЈП Национални шуми⁵⁰;
- Реализирање на одредбите од концесиските договори за изградба на мали хидроцентрали или на концесиски простор на рудници, кога на концесионерот му се дозволува да сече шума за изградба на инфраструктура и на пристапни патишта⁵¹

Заштита на шумите номинално спаѓа во ресорот на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство. Иако шумите и шумските системи се дел од природните подрачја, дом на значајни растителни и животински видови и значителен дел од заштитените подрачја, што претставуваат области во делокругот на работата на МЖСПП, заштитата на шумите како екосистеми и нивниот третман како ресурс кој се одржува и експлоатира ретко се координирани што се одразува и преку деградацијата на состојбата на шумскиот фонд во Република Северна Македонија.

IV.4. Заштитени подрачја

Во Република Северна Македонија има три национални парка или вкупно 86 подрачја со различен степен на заштита кои зафаќаат 230.083 хектари или околу 8,9% од територијата на државата, од што на национални паркови отпаѓа околу 4,4% од територијата.⁵² Во земјата постојат две подрачја прогласени за заштитени согласно обврските од Конвенцијата за заштита на водните живеалишта со меѓународно значење за заштита на водните птици (Рамсар)⁵³ – Преспанско Езеро (1995) и Дојранско Езеро (2007). Охридското езеро од 1979 година е на листата на подрачјата од светско наследство на УНЕСКО⁵⁴.

49 <http://eurothink.mk/wp-content/uploads/2021/02/CIP-FINAL-Izvestaj-Drvokradci-%D0%9C%D0%9A.pdf>

50 O6_Marina Malis Sazdovska.pdf (mes.org.mk)

51 <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2017/12/broken-rivers-MK.pdf>

52 <https://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2014/12/%d0%9d%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%b0-%d1%81%d1%82%d1%80%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%b3%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d0%b7%d0%b0%d1%88%d1%82%d0%b8%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%b0%d1%82%d0%b0-2017-2027.pdf>

53 <https://www.iucn.org/theme/water/our-work/thematic-work/wetlands>

54 УНЕСКО Конвенција за заштита на светското културно и природно наследство, 1972 <https://whc.unesco.org/en/list/99/>

Како најризиичните области за корупција во областа на заштитените подрачја⁵⁵ се посочуваат следните:

- **Голем број на дивоградби во заштитеното подрачје** на охридскиот регион кој ги опфаќа општините Охрид, Струга и Дебрца и покрај укажувањата на УНЕСКО и бројни декларативни заложби на претставниците на власта⁵⁶
- **Урбанизација на заштитени подрачја** – случај Студенчишко блато⁵⁷ крај Охридското езеро. Индикативен за Националниот парк Маврово е случајот со зградите на Пелагонија Гостивар во село Маврово⁵⁸
- **Недонесување на закони за прогласување и репрогласување на национални паркови** (Маврово⁵⁹, Шар Планина) или опструирање на реализација на стратегиите за заштита базирани на барањата на УНЕСКО⁶⁰ (Охридско Езеро)
- **Издавање концесии во строго заштитени подрачја** и подрачја кои би требало да бидат заштитени во согласност со ЕУ регулативата и продолжување на истечени концесиски договори за мали хидроелектрични централи (ХЕЦ) во национални паркови (Маврово, Пелистер) како и повеќе десетици во подрачја кои се подготвуваат да бидат прогласени за заштитени поради своите особени природни, биолошки и пределски карактеристики, што е во спротивност со член 75 од Законот за заштита на природата⁶¹

55 <https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE-%D0%B1%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%81-%D0%BC%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B8%D0%B4/a-49603302>

56 <https://prizma.mk/ohrid-go-brani-unesko-statusot-so-rekordi-vo-divogradbi/>

57 https://ohridsos.files.wordpress.com/2018/05/d0b4d0b5d0bad0bbd0b0d180d0b0d186d0b8-d198d0b0_d0b7d0b0-d0b7d0b0d188d182d0b8d182d0b0-d0bdd0b0-d0b5d0bad0bed181d0b-8d181d182d0b5d0bcd0be.pdf

58 <https://irl.mk/betonizatsia-na-mavrovo/>

59 <https://meta.mk/eko-svest-bara-zakon-za-upravuvanje-so-nacionalniot-park-mavrovo-i-stopiranje-na-site-infrastrukturni-aktivnosti/>

60 <https://vlada.mk/node/23890?ln=mk>

61 <https://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2014/10/%d0%97%d0%90%d0%9a%d0%9e%d0%9d-%d0%97%d0%90-%d0%97%d0%90%d0%a8%d0%a2%d0%98%d0%a2%d0%90-%d0%9d%d0%90-%d0%9f%d0%a0%d0%98%d0%a0%d0%9e%d0%94%d0%90%d0%a2%d0%90.pdf>

IV.5. Издавање дозволи за користење односно експлоатација

Интегрирани еколошки дозволи

Надлежни за издавање на А-интегрираните еколошки дозволи (ИЕД) за поголемите индустриски капацитети се МЖСПП, додека Б-интегрираните еколошки дозволи ги издаваат општините, кои даваат и мислење за капацитетите за кои е потребна А-ИЕД, кои се лоцирани на нивната територија. Содржините на дозволите се уредени со Закон за животна средина и со подзаконски акти и тие треба да содржат обврски за инсталацијата за контрола на емисиите, како и да обезбедат примена на најдобри достапни техники со цел да имаат помало негативно влијание врз животната средина.

Индустриските капацитети имаат законска обврска самите да вршат мониторинг на емисиите кои ги испуштаат и резултатите на мерењата да ги доставуваат до надлежниот државен орган (МЖСПП), додека пак ДИЖС да врши редовни и вонредни инспекциски надзори над извршувањето на таа обврска. Овој систем во пракса покажал бројни слабости: од „прилагодени“ мерења на емисии⁶² кога е намален производниот процес, а со тоа и концентрациите на полутантите во испустите, ангажирање на приватни лаборатории и од страна на загадувачите и од инспекциите за животна средина поради неакредитирањето на Државната лабораторија и потенцијален конфликт на интереси (ангажирање на приватната лабораторија да ги контролира мерењата кај својот клиент итн.), до издавање на интегрирани еколошки дозволи во кои се дозволуваат повисоки гранични вредности на загадувачи во емисиите (случајот со кочанската фабрика Пејпер Мил)⁶³ или одобрување на елаборати за ВЖС за складирање на недозволен потенцијално опасни материји (случајот Ремондис)⁶⁴.

Проценката на ризици од корупција за потребите на стратешко планирање на борбата против корупција, во делот Предизвици што произлегуваат од други надворешни влијанија врз постапките за издавање на решенија, дозволи, договори за концесии и други документи во секторот животна средина помеѓу другото наведува „политичко влијание и притисоци од приватниот сектор за одлагање на примената на законската обврска за поседување на еколошки дозволи и други документи од областа на заштитата на животната средина“.

62 <https://www.radiomof.mk/drzhavata-ne-izdvojuva-pari-za-laboratorija-shto-kje-kontrolira-zagaduvachij/>

63 <https://www.slobodenpecat.mk/pejper-mil-truel-i-so-polabava-dozvola/>

64 <https://www.vecer.press/%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D1%81-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BF%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B-D%D0%B0-%D0%B8%D0%BD/>

Дозволи за експлоатација на вода, песок и чакал од речните корита

Регулативата за води е некомплетна, односно донесен е Законот за води и Националната стратегија за води (2011-2041), но до сега не се донесени цела низа подзаконски акти, како што се водостопанската основа и плановите за управување со речни сливови, иако е обврска произлезена од овој Закон, а тие треба да овозможат имплементација на Законот и на Стратегијата.

Најголемиот дел од одговорностите за управување со Законот за води е во надлежност на МЖСПП, а во делот кој спаѓа во надлежностите на локалната самоуправа спаѓа обезбедувањето комунални услуги, заштита од поплави и обезбедување квалитетна вода за капење, но отсуствуваат механизми за меѓусебна соработка па во пракса има сива зона во која се преклопуваат или не се исполнуваат законските обврски. Водните права односно дозволите за користење на водите треба да се издаваат врз основа на планот за соодветното подрачје, но, со оглед дека не постои план, нејасно е врз основа на што се издаваат дозволите и како МЖСПП, без постоење на конкретни алатки, води сметка за одржувањето и подобрувањето на режимот на водите. Ваквата состојба, освен што е основа за арбитарност при издавањето на дозволите, не дава гаранција дека целите на Законот за заштита, зачувување и подобрување на расположливите водни ресурси преку рационално и одржливо користење ќе бидат постигнати.⁶⁵

Во пракса, освен недонесените подзаконски акти за управување со водите, и недоволното почитување на Законот за водите создава услови за арбитарност при издавањето на дозволите.⁶⁶ Ова значи дека во прашање се доведува достапноста на доволно количество квалитетна вода пред сè за пиење, а понатаму и за другите потреби - земјоделството, индустријата, хидроенергетските потреби, туризмот, пловидбата, рекреација и за други потреби.⁶⁷

Еден пример за тоа е издавањето дозволи за изградба на мали хидроцентрали за кои веќе се доделени концесии. Концесиите ги издава Владата на предлог на министерот за животна средина. Законодавството за животна средина предвидува стратегиите за развој на енергетиката и обновливите извори на енергија да се предмет на постапката за стратегиска оценка на нивното влијание врз животната средина, но, поради отсуство на референтен стратешки/плански документ од областа на водите, не е јасно како се проценуваат влијанијата врз животната средина.

Стратегијата за развој на енергетиката на Република Северна Македонија до 2040 поттикнува изградба на мали хидроцентрали, но затоа пак стратегиската оценка

65 <https://iks.edu.mk/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9A%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B-4%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%BC%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0.pdf>

66 Исто

67 Исто

на влијанието врз животната средина на Стратегијата⁶⁸ укажува на негативните последици од нивната изградба. Во Извештајот за СОВЖС на Енергетската стратегија се наведува: „Може да се констатира дека според бројот на планирани локации овие инфраструктурни објекти (МХЕЦ) за користење на водите се голема закана за природата. Уште повеќе ако се има предвид дека економските придобивки се многу мали не само за населението, туку и стопанството. Имено, сите мали ХЕЦ се планирани на мали притоки, најчесто во горните делови на нивните сливови, каде што протоците се мали, а ранливоста на природниот терен и екосистемите многу голема. Уште повеќе, ако се има предвид ниската еколошка свест за имплементација на мерките за заштита и реставрација на речните корита и нивните сливови, може да се констатира потребата од преиспитување на можните локации за изградба на мали ХЕЦ и зајакнување на контролата за издавање на концесии.⁶⁹ Сепак, оваа оценка се занемарува со продолжувањето на издавањето на концесии за мали хидроцентрали и продолжувањето на концесиските договори на постојните концесии, дури и на оние во рамките на заштитените подрачја⁷⁰.

Во Националната стратегија за заштита на природата 2012-2027 изградбата на малите хидроцентрали е оценета како висок степен на закана за хидролошките вредности и со кумулативно дејство.⁷¹

Поради тоа што се работи за проекти со мал капацитет, малите хидроцентрали се одобруваат без или само со делумно спроведена оценка на влијание врз животна средина бидејќи се проценува дека се со мало еколошко влијание. Во рамките на Министерството постои Сектор за води, а во негови рамки постои и Одделение за водни права, кое, според официјалниот сајт на Министерството е одговорно за подготовка на подзаконските акти кои се однесуваат на постапката за издавање на водни права и концесии. Организира и учествува во постапката за издавање на дозволи за користење на вода, за испуштање на вода и за вадење на песок, чакал и камен и за издавање на водостопански согласности. Учествува во спроведувањето на постапката за доделување на концесии. Во истиот сектор постои и Одделение за концесии и меѓуресурска соработка. Во описот на надлежностите стои дека е одговорно за организирање на работите околу подготвување и спроведување на

68 Исто

69 * https://www.economy.gov.mk/Upload/Documents/SEA%20FINAL_MK%20Dek%202019.pdf

70 <https://iks.edu.mk/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9A%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B4%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82%D0%B8%D1%82%D0%BC%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0.pdf>, стр 22

71 <https://www.moep.gov.mk/wp-content/uploads/2014/12/%d0%9d%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%b0%bb%d0%bd%d0%b0-%d1%81%d1%82%d1%80%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%b3%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d0%b7%d0%b0%d1%88%d1%82%d0%b8%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%b0%d1%82%d0%b0-2017-2027.pdf>

постапката за доделување на концесии, соработува и ја координира соработката меѓу надлежните органи на државната управа на која упатуваат одредбите на Законот за водите и на Законот за концесии и други видови јавно приватно партнерство. Одговорно е за подготовка на подзаконските акти кои се однесуваат на постапката за издавање на водни права и доделување на концесии за користење на водите. Ја координира постапката за издавање на дозволи поврзани со концесиската постапка.

Како што може да се види од надлежностите, еден ист орган, односно едни исти вработени во овие две одделенија – прво подготвуваат правилници и други подзаконски акти кои ги донесува самото Министерство, кои ги уредуваат постапките и условите под кои се издаваат концесии за водни права, а потоа учествуваат во самата постапка за издавање на водни права, на концесии и на крајот издаваат и дозволи за црпење песок, односно имаат надлежност да издаваат дозволи на комерцијални корисници на водно право, а тоа се деловни субјекти кои се регистрирани за производство на електрична енергија од мали хидроцентрали и фирми кои добиваат концесии за црпење на песок. Вака поставена, во оваа организациона единица на Министерството се случува концентрација на надлежности во една точка и е исклучително голем потенцијал за корупција.

Во Законот за води (член 131) постои општа забрана да се вади чакал, песок и камен од корита и бреговите на површински водни тела (водотеци и езера и акумулации), со што се влошува постојниот режим на водите, се предизвикуваат процеси на ерозија и се ограничува или оневозможува користењето на водите. Сепак, по исклучок, вадењето е можно како мерка на уредување (Закон за води, чл.142, кој е во врска со чл. 26 – Стекнување на водно право), на основ на издадена концесија, врз основ на дозвола или во согласност со условите во таа дозвола, која исто така ја издава истиот Сектор за води на МЖСПП. Најголем дел од извадениот материјал се користи за продажба, додека минимален дел за уредување на речните корита, додека мерки за заштита од нелегален ископ не се воспоставени (с.Горно, Средно Коњари). Ова доведува до уништување на речните корита ги поддржува ерозивните процеси и доведува до појава на поплави, со тоа загрозувајќи го здравјето и имотот на населението.

Проценката на ризиците од корупција на ДКСК, во Предизвици што произлегуваат од правната и институционална рамка на постапките за издавање на еколошки дозволи и други документи ја вброја и праксата на неказнивост на коруптивното однесување поврзано со (не)примената на законската регулатива.

Дозволи за експлоатација на шумите

Заштитата на шумите во РСМ е регулирана со Законот за шумите. Со државните шуми и со шумското земјиште државата управува преку следниве институции: Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство (МЗШВ); Државен инспекторат за шумарство и ловство, како орган во рамките на МЗШВ, Шумска полиција, како сектор во рамките на МЗШВ, Јавно претпријатие „Национални

шуми“, Министерство за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) и Национално здружение на сопственици на приватни шуми (НЗСПШ). Постојат два вида сопственост на шумите – јавна и приватна. Со шумите во јавна сопственост управува ЈПНШ, со шумите во заштитените подрачја управуваат управите на националните паркови, додека со приватните шуми управува и Јавното претпријатие, затоа што сопствениците на приватните шуми мораат да добијат дозвола за секоја активност што се извршува во нивните шуми. Од вкупните површини под шуми, уделот на шумите во државна сопственост изнесува 89,1 %, а во приватна сопственост – 10,9 %.

Во надлежност на Јавното претпријатие „Национални шуми“ е да го планира користењето на шумите, и за таа цел се изработуваат годишни планови, но обврска ја Национални шуми е само маркирањето на стеблата за сеча, додека сечата, дотурот и транспортот го вршат приватни фирми врз основа на тендер. Постојат извештаи од терен, дека постојат злоупотреби на дозволите од страна на концесионерите кои експлоатираат шуми на одредено подрачје во смисла на пречекорување на договорените количества на пресечени дрва и според кои постои слаба и неефикасна контрола на начинот и обемот на експлоатација на шумите од страна на концесионерите заедно со нелегалната сеча⁷². Експертски согледувања укажуваат и на проблемот со дивата сеча, каде спрегата помеѓу органите надлежни за сузбивање на овој вид на криминал и дрвокрадците односно организирани криминални групи кои се занимаваат со нелегална сеча се еден од најизразените и највидливи облици на корупција кога е во прашање уништување на природни ресурси. Според податоците од истражувањето на Евротинк објавено кон крајот на 2020 година се наведува дека постојат повеќе фактори кои укажуваат на постоење коруптивни појави во овој сектор: поголема побарувачка за огревно дрво од капацитетите на ЈП Национални шуми, нискиот стандард на голем дел од популацијата која користи огревно дрво што го прави пазарот за огревно дрво на црно многу моќен и предизвикувачки за криминалот, слабостите во контролата од страна на институциите за инволвираноста на корупција. Надлежни за контрола на состојбата со бесправна сеча се три институции: МВР, Шумска полиција при Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство и Државниот инспекторат за шумарство и ловство, но нивните ингеренции во некои делови се преклопуваат додека некаде не се допираат па тоа остава простор за неконтролирање и потенцијални злоупотреби. Спорото реструктурирање на државата кон искористувањето на зелени извори на енергија создава услови дивата

72 <http://eurothink.mk/wp-content/uploads/2021/02/CIP-FINAL-Izvestaj-Drvohradci-%D0%9C-%D0%9A.pdf>, „Според Законот за јавни набавки се добиваат тендерите по најниската цена, дури и пониска од пазарната – на пример, за сеча се аплицира со 250 денари по метар кубен, иако според документацијата на ЈПНШ цената е 360 денари по метар кубен, па после разликата се дополнува со дополнителни количини огревно дрво. За ова, секако, нема јавни податоци и затоа е неопходно потребна зајакната контрола, особено на терен“.

сеча да стане распространета и да добие социјална компонента, па неефикасноста во борбата против неа може да укажува на тоа дека таа свесно се толерира од надлежните институции.

Концесии во заштитени подрачја

Издавањето на концесии и водни дозволи за мали хидроцентрали е опишано во подзаглавјето: Дозволи за експлоатација на вода, песок и чакал од речните корита. Праксата во Република Северна Македонија покажува дека еден значаен дел од издадените концесии се лоцирани во подрачја заштитени со закон или на подрачја кои треба да бидат заштитени, односно прогласени за идни национални паркови. Таков пример е Шар планина, која е во завршна фаза на прогласување за четврти национален парк во државата, а на чија територија, според предложеното зонирање, се предвидени (дел се веќе изградени) 25 мали хидроцентрали, додека во НП Маврово⁷³ има план за изградба на 19 мали ХЕЦ.

И покрај тоа што предвидува изградба на мали хидроцентрали во државата, во веќе спомнатата Стратегија за развој на енергетиката на РСМ до 2040 година⁷⁴ се препорачува да не се разгледуваат хидропроекти во заштитени подрачја. „Во Програмата за спроведување на Стратегијата за развој на енергетиката на Република Северна Македонија до 2040 година се препорачува при изборот на конкретни проекти да се изостават националните заштитени подрачја, како и подрачјата предложени за заштита (Национална мрежа на заштитени подрачја, Емералд, Натура 2000)“ (стр. 136).

Во програмата за работа на Владата 2020-2024 стои дека се воведува забрана за изградба на нови мали хидроелектрани во заштитени подрачја и национални паркови⁷⁵... Сепак, Владата на крајот на 2020 година ги продолжи концесиските договори за најмалку две мали хидроцентрали чија локација е во строго заштитената зона на Националниот парк Маврово во близина на селото Жировница⁷⁶, познати како Жировница 5 и 6 кои, освен што беа истечени, беа и предмет на протести на локалното население, а им беше одземена и дозволата за градба од страна на Општина Маврово и Ростуше. ДКСК постапувајќи по поднесок на политичка партија и еколошко здружение на граѓани во врска со овие две мали хидроцентрали, чиј концесионер е фирма во која има удел и поранешниот вице-ремиер Кочо Анѓушев, ги затворила предметите⁷⁷ откако не нашла судир на интерес за добивање концесии за изградба на жировничките хидроцентрали 5 и 6.

73 <https://www.slobodnaevropa.mk/a/28337393.html>

74 https://www.vicem-premier-ekonomija.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/EnergyDevelopment-Strategy_FINAL_Submitted_toGovMK_08.01.2020_clean_zs_sluzben_vesnik_zs_na_web.pdf

75 <https://vlada.mk/node/22525>

76 <https://www.slobodenpecat.mk/mali-hidrocenzrali-ke-niknat-i-vo-nacionalniot-park-mavrovo/>

77 https://dksk.mk/fileadmin/user_upload/odluki_2/2019-2611-16_-_Odluka_d.pdf

Сепак, ДКСК упатила барање до Владата на Република Северна Македонија „да го преиспита влијанието на градбата на малите хидроцентрали на територијата на Националниот парк Маврово согласно препораките на Советот на Европа, ставајќи посебен акцент врз кумулативните ефекти“ на ваквите проекти на територијата на паркот. Во 2015 година Постојаниот комитет на Бернската конвенција бара суспензија на сите владини инфраструктурни проекти во НП Маврово, особено на предвидените хидроенергетски проекти Бошков Мост и Луково Поле.⁷⁸

И покрај наодите на ДКСК за случајот со двете мали хидроцентрали познати како Жировница 5 и 6, еколошки активисти сепак континуирано упатуваат сомневања за постоење коруптивни врски во поглед на процедурите за доделување и продолжување на концесиите за мали хидроцентрали.

IV.6. Инспекциски надзор и контрола

Инспекциски надзор во животната средина

Законската регулатива со која се покриени надлежностите и начинот на постапување на државната инспекцијата за животната средина е некомплетна бидејќи не е докрај транспонирано европското законодавство. Законот за инспекциски надзор⁷⁹ е донесен во 2015 година, кога е изготвен и предлог законот за инспекција за животната средина, но, тој сè уште не е донесен иако на оваа обврска од година во година потсетуваат извештаите на ЕК за што веќе пишувавме погоре, во поглавјето за извештаите на Европската комисија за нашата земја. Во моментот во Државниот инспекторат за животна средина (ДИЖС) има 16 инспектори кои работат на целата територија на државата. ДИЖС има само двајца водостопански инспектори⁸⁰. ДИЖС за својата работа му поднесува месечни и годишни планови за работа и шестмесечни извештаи за работа на Инспекцискиот совет, кој е надлежен за вработување на нови инспектори и издава лиценци за работа и на државните и на локалните инспектори за животна средина. Инспекцискиот совет има донесено и Етички кодекс на однесување на инспекторите⁸¹.

Општинските инспектори се назначени од градоначалникот и нему директно му одговараат. Во истражувањето на Инфоцентар⁸² се оценува дека ваквата поставеност

78 <http://www.mkd.mk/makedonija/postojan-komitet-na-bernska-konvencija-zabrana-za-izgrad-ba-na-hidrocentralite-boshkov>

79 <https://duinspektorat.mioa.gov.mk/sites/default/files/documents/%D0%97%D0%B0%D0%BA%-D0%BE%D0%BD%20%D0%B7%D0%B0%20%D0%B8%D0%BD%D1%81%D0%F%D0%B5%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%81%D0%BA%D0%B8%20%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D0%B7%D0%BE%D1%80%20%202019.pdf>

80 <https://www.slobodenpecat.mk/intervju-so-ana-petrovska-namesto-rutinski-kontroli-ke-se-fokusirame-na-golemite-zagaduvachi/>

81 <http://dki.gov.mk/wp-content/uploads/2015/03/eticki-kodeks.pdf>

82 <http://nvoinfocentar.mk/wp-content/uploads/2020/04/lzvestaj-za-opstinskite-inspekциски-sluzbi.pdf>

го зголемува ризикот од корупција. Истото истражување утврдило дека општинскиот инспекциски надзор, поради тесно дефинираните надлежности, поради слабата кадровска екипираност, а во некои општини и поради отсуство на овластен општински инспектор (на пример поради пензионирање или заминување на ново работно место) има ограничено влијание, мали ефекти или пак воопшто не функционира.

Ревизорскиот извештај за успешност за квалитет на воздухот, за периодот 2017-2019, меѓу другото, заклучува⁸³ дека одделенијата за животна средина во општините кои имаат надлежност да издаваат Б интегрирани дозволи, а истовремено поради слабата кадровска екипираност извршуваат и инспекциски надзор, поради обемот на обврските, непознавањето на техничко-технолошките процеси на инсталациите и техничката неопременост, се соочуваат со конфликт на интереси, преоптовареност и неефикасност во своето работење.

Просекот на средства наменети за инспекциски надзор од буџетите на општините, на годишно ниво, се движи околу 1%.⁸⁴

Државниот инспекторат врши инспекција на субјекти со А - интегрирани еколошки дозволи, додека пак општинските инспектори за животна средина вршат надзор над инсталации со Б - интегрирани еколошки дозволи. И едните и другите за своите мерења на емисии ги користат услугите на комерцијални лаборатории бидејќи Државната лабораторија при МЖСПП со децении не е акредитирана за методи за мерење на загадување на воздух. Поради тоа инспекторите за животна средина немаат непристрасна алатка за проверка на мостри земени од загадувачи - индустриски и други капацитети со А и Б- интегрирани еколошки дозволи туку мораат да бараат услуги од приватни акредитирани лаборатории за да ги направат мерењата кои потоа треба да послужат како доказ во судска постапка. Можноста за корупција лежи во фактот дека истите тие лаборатории како свои клиенти ги имаат истите индустриски капацитети, кои нив ги ангажираат поради законската обврска самите да ги мониторираат своите емисии, па е можно да дојде до конфликт на интереси кај самите лаборатории, кои работат на комерцијална база. На можна спрега помеѓу загадувачите и лабораториите се предупредува во повеќе медиумски изданија или само медими како и во извештаи на меѓународни организации, како веќе погоре споменатиот на ЕУРОСАИ. Како дел од проблемите со кои се соочуваат во ДИЖС се наведуваат: застарена база на податоци за издадени А-интегрирани еколошки дозволи, дозволи за складирање и третман отпад, одобрени елаборати за заштита на животната средина со која се работело, но и „технолошко слепило“ кога еден ист инспектор долги години врши инспекција на еден ист правен субјект⁸⁵.

83 https://dzt.mk/Uploads/56_RU_Kvalitet_na_vozduhot_2017_REDUCED.pdf

84 <http://nvoinfocentar.mk/wp-content/uploads/2020/04/Izvestaj-za-opstinskite-inspekcijski-sluzbi.pdf> (стр.3)

85 <https://www.slobodenpecat.mk/intervju-so-ana-petrovska-namesto-rutinski-kontroli-ke-se-fokusirame-na-golemite-zagaduvachi/>

Контрола над сечењето шума

Државниот инспекторат за шумарство и ловство (ДИШЛ) во рамките на МЗШВ ги контролира сите правни лица што стопанисуваат со шумите. ДИШЛ има неколку надлежности, како што е контрола на целокупната сеча, спроведување на годишните планови и издавање одобренија за сеча. ДИШЛ поднесува пријави за бесправната сеча на Шумската полиција. Понатаму, ШП ги штити шумите во државна и приватна сопственост во согласност со Законот за шумите и Деловникот. Должност на ШП е да ја чува шумата, да интервенира, да спречува, да идентификува и да апси лица затекнати во извршување прекршоци или кривични дела во врска со шумите и да ги прегледа сите средства со кои се превезуваат дрва и други шумски производи. ШП ги документира лицата што превезуваат дрва и, доколку немаат соодветни документи, ШП може привремено да им ги одземе превозните средства и да поднесе кривични пријави против прекршителите.

Министерството за внатрешни работи (МВР) исто така е вклучено во процесот на борба против бесправната сеча, во согласност со Законот за шумите и Кривичниот законик. МВР има многу важна улога во процесот на спроведување на законите насочени кон заштита на животната средина и природата, според Уставот, Кривичниот законик, Законот за прекршоци и Законот за шумите. Нема определен сектор во МВР кој се занимава со еколошкиот криминал во животната средина. Во 2014 година МВР ја почна оперативната акција „Гора“, во рамките на која биле поднесени 1334 кривични пријави против 2204 сторители, а вкупната количина на дрвна маса од 97.843 м³ е одземена. Материјалната штета се проценува на повеќе од 335 милиони денари.⁸⁶

Истражувањата направени на тема корупција и дива сеча укажуваат на потенцијал од корупција во два сегмента: порозноста на контролата на транспортот на нелегално исечените дрва од локацијата каде се сечело до местото каде што се продаваат и во благата казнена политика од страна на јавните обвинители и судовите. Минатата година беше објавено истражување на Канал 77 кој ги истражуваше случаите во кои лица вработени во институции надлежни да вршат надзор, контрола и да санкционираат самите влегле во „црниот“ бизнис на нелегална сеча и препродажба на дрва⁸⁷.

Некои истражувања, пак, укажуваат и дека има случаи каде поради преклопувањето на територија која е под надлежност на ЈП Македонски шуми, со шумски насади кои се дел од сегашно или идно прогласено заштитено подрачје, поради

86 <http://eurothink.mk/wp-content/uploads/2021/02/CIP-FINAL-Izvestaj-Drvokradci-%D0%9C%-D0%9A.pdf>

87 <https://mms.mk/137905/%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D1%87%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%88%D1%83%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8-%D0%B7%D0%B4%D0%B5%D0%BB/>

некоординираност на сите засегнати институции нема изготвени планови за управување со ресурсите и поради што се зголемува опасноста од неконтролирана и нелегална сеча, што, поради слабите капацитети на контролните органи и незаинтересираноста на надлежните поминува несанкционирано.

IV.7. Вклученост на јавноста како облик на контрола

Во текот на истражувањето на темава за корупција во областа на животната средина и на конкретните примери во кои јавноста, најчесто локалното население се нашло погодено од или било во конфликт со одлуките на надлежните институции, се соочивме со бројни сведоштва за неинформираноста и невклучувањето во процесот на донесување на тие одлуки, наспроти законската обврска да бидат информирани и да учествуваат во донесувањето одлуки. Примерите кои беа истражени покажуваат дека јавноста честопати е заобиколена во процесот на одлучување за работи од доменот на животната средина кои се од витално значење за неа, така што принципот на нејзиното информирање и вклучување во тој процес или бил запазен само како форма лишена од секаква суштина или бил комплетно занемарен. Засегнатата јавност, односно месното население, погодено од одлуките на власта од доменот на животната средина, најчесто дознава за реализација на некаков проект дури откако процесот на реализација на тие проекти бил во далеку поодмината фаза. Реакцијата на јавноста вообичаено се јавувала дури во фаза кога почнувале градежни работи на терен, а обидите граѓаните да го кажат својот збор за тој конкретен проект биле пресретнувани од надлежните органи со објаснувањето дека се реагира задоцнето и дека јавноста веќе имала можност да се изјасни, но не ја искористила таа можност.⁸⁸ Најчести примери во кои јавноста не била информирана се случаите во кои локалното население се спротиставува на изградбата на мали хидроцентрали на водотеците кои тие ги ползуваат за свои потреби или за измена на интегрираните еколошки дозволи, кои овозможуваат зголемен праг на загадување или користење на поинаква технологија.⁸⁹ Во село Жировница е избегната обврската за консултација на јавноста за давање под концесија на локалната река која поминува низ селото за

88 Во рамките на теренскиот дел на истражувањето на делот на поврзаноста на информирањето на јавноста со потенцијални коруптивни постапки во делокругот на управувањето со води, обавени се серија на разговори со претставници на локалното население од селата: Жировница (Општина Маврово Ростуша), Турско Рудари (Пробиштип), Горно и Средно Коњари (Петровец), Бродец, Бозовце (Тетово) во чишто атари се градат или се планирани изградби на мали хидроцентрали. Нивните сведоштва, од кои дел се објавени на порталите на мета.мк и слободен печат.мк се користени и за потребите на ова истражување.

89 Како во случајот со кочански Пејпер Мил, што доведе до неколкукратни протести, вонредна инспекција од страна на ДИЖС и до парична глоба и затворање на фабриката.

дури три мали хидроцентрали, па населението дознало дека водата ќе се зафаќа⁹⁰ дури во 2018 година, откако почнале подготвителните работи кои претходеле на изградбата. Откако месната заедница во Жировница категорично останала на ставот дека нема да дозволат изградба, Владата ја укина едната концесија, додека за другите две Општината Маврово и Ростуше ја укина веќе доделената дозвола за градба.⁹¹

Начинот на кој се информира јавноста во постапката за издавањето дозволи, од страна на МЖСПП, досега не се покажал како доволно ефикасен. Во одговор добиен од Министерството се појаснува дека во рок од седум работни дена од денот на приемот на барањето се објавува барањето во најмалку еден дневен весник достапен на целата територија на Република Северна Македонија и на својата интернет страница, додека пак евентуалните забелешки треба да се достават во писарницата на Министерството во седиштето во Скопје, процедура која се покажала како несоодветна за вклучување на руралното население, во чијшто крај се планира изградба на мали ХЕЦ. Кај повеќето случаи каде има отпор на локалното население на изградба на мали хидроцентрали или на доделување на концесии за експлоатација на песок и чакал од речни корита, се упатуваат поплаки дека не биле консултирани за одлуката витален ресурс од нивната непосредна животна средина да се даде на користење, посебно кога постои можност за загрозување на правото на достапност на вода за пиење и наводнување. Треба да се нагласи дека на веб-страницата на МЖСПП нема информација колку водни дозволи вкупно се издадени, но објавени се вкупно шест барања за користење на вода и тоа за периодот 2015–2016 година. На прашањето што го упативме до МЖСПП зошто не се објавуваат вкупните податоци за издадени дозволи и за консултирањето на јавноста, беше одговорено дека тие водат евиденција, но дека „дозволите се поставуваат на порталот согласно техничките можности. Во моментот сме во фаза на изработка на нова веб-страница која ќе ги задоволи зголемните потреби за јавно објавување на соодветната документација на сите служби во МЖСПП“.

90 <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B2%D0%BE-D0%B4%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%BB%D1%83%D1%93%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B0-%D0%BD%D0%B5-%D0%BF%D0%B0%D0%BA-%D0%B7%D0%B0-%D1%85%D0%B8%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B8/30059972.html>

91 <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8-%D0%BA%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%85%D0%B8%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B8-/30058563.html>

Кога се „забошотува“ консултацијата на јавноста

Во согласност со законската регулатива, општините даваат мислење за проекти кои треба да се реализираат на територијата на општината врз основа на изготвена студија за оцена на влијание врз животната средина, меѓу кои спаѓаат и мали хидроцентрали и концесии за експлоатација на песок. Карактеристичен е случајот на Општина Кочани, каде актуелниот градоначалник и градскиот Совет, откако инвеститорот на малата хидроцентрала на Мала Река блиску до акумулацијата Градче побарал градежна дозвола за реализација на проектот, изготвиле Информација за негативните влијанија на изградбата на малата хидроелектрана на Мала Река и потребата од запирање на нејзината изградба со барање Владата и Министерството за животна средина да ја раскинат концесијата со носителот на концесијата, но од МЖСПП им било одговорено дека Општината уште во 2015 година дала позитивно мислење за проектот врз основа на кое Министерството ја издало дозволата. Индикативен е податокот, добиен од локалната самоуправа, дека новиот состав на Општината не поседувал пишан документ дека Општина Кочани навистина дала позитивно мислење за хидроцентралата па тие побарале Министерството да им го достави. Во доставениот документ од Министерството се гледа не само дека претходната постава на локалните власти во Кочани дала позитивно мислење туку и дека за овој проект била одржана и јавна расправа, за која биле известени и жителите на Општината преку објава во печатен медиум. Останува нејасно како е можно Општина Кочани да не поседува информација дека тоа навистина се случило, ниту каде и кога била одржана јавната расправа, како и тоа дека граѓанските еколошки организации не биле запознаени⁹².

Пример за занемарување на јавниот интерес кога е во прашање ресурсот вода, водното право, загрозување на правото на чиста вода и на здрава животна средина преку забошотување на обврската за консултација на засегнатата јавност е и случајот со црпењето на песокот од река Пчиња во близина на селата Средно и Горно Коњари, Општина Петровец, кој неколку години предизвикува високи тензии помеѓу локалното население и концесионерот, фирма на нивен сограѓанин од соседното село Долно Коњаре, Прогрес Компани. Концесијата е издадена во 2009 година, со важност до 2041 година.⁹³

92 Тел. разговор со градоначалникот на Кочани, Николчо Илиев, септември 2020

93 <https://www.slobodenpecat.mk/foto-video-matni-igri-so-pesokta-od-pchina/>

IV.8. Родова перспектива на борбата против корупција во животната средина

Во глобални рамки, родовата перспектива на корупцијата во животната средина е област на која се фрла светло последните децении, кога станува широко прифатен начелниот став дека мнозинството на сиромашните луѓе во светот го сочинуваат жени, а дека сиромашните жени, кои се позависни од достапноста на стоки и услуги, пожестокото го чувствуваат влијанието на високата или институционалната корупција од мажите. Овој феномен се појавува во форма на незаконски премии кога се во прашање јавни набавки со што се намалува вкупниот износ на јавни ресурси достапни за дистрибуција и тој влијае на еднаквоста во распределувањето низ различни општествени сегменти. Постојат докази кои зборуваат дека ваквите злоупотреби се многу почести кога се во прашање ресурси наменети за маргинализирани групи, а токму тие групи ја немаат потребната политичка моќ да се спротивстават на оваа корупција.⁹⁴

Широко прифатена е претпоставката дека жените се помалку подложни на толерирана корупцијата и дека поретко се самите корумпирани. Делумно, тоа се должи и на статистичките податоци кои зборуваат за далеку помалата застапеност на жените на одлучувачките позиции во општеството, во политичкиот живот, како и во бизнис светот. Жените денес во светот, процентуално сè уште се со пониски приходи, поголем број од нив се со пониско ниво на образование, а со тоа и поранлив дел од популацијата кога е корупција во прашање. Постојат докази кои покажуваат дека корупцијата е таа која им го попречува патот на жените да влезат во политиката, не само во парламентот туку и во повисоките нивоа на извршната власт или ги одвраќа од размислувањето да се нафатат на такво нешто. Послабата застапеност на жените во политиката не е поради нивната помала заинтересираност за неа туку бидејќи им се затворени вратите во одредени (често корумпирани) мрежи кои посредуваат при влегувањето во политиката.⁹⁵

Министерскиот совет на ОБСЕ во декември 2020 година ја донесе одлуката 6/20 под наслов „Спречување и борба против корупцијата преку дигитализацијата и зголемената транспарентност“ во која ги повика земјите учеснички да се борат против корупцијата преку зајакнување на одговорноста на јавните сервиси за постигнување одржлив економски развој, подобрување на бизнис климата и олеснување на социјалната инклузивност и еднаква економска партиципација на жените и на младите во своите општества. Исто така, членките беа повикани да се ангажираат околу промовирање на целосна, еднаква и суштинска партиципација

94 Goetz, A.M. and Jenkins, R: 'Reinventing Accountability: Making Democracy Work for Human Development', Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2005

95 <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/corruption-accountability-and-gender-understanding-the-connection.html>

на жените во развојот на анти-корупциски активности преку постигнување на еднаквоста помеѓу половите, земајќи предвид дека корупцијата непропорционално повеќе влијае жените и ранливите категории.⁹⁶

Климатските промени како најдрастичен облик на влијанието на животната средина врз животите на луѓето и родовата перспектива се опфатени со Рамковната конвенција на Обединетите Нации за климатски промени (UNFCCC)⁹⁷, со која страните мораат да се грижат принципите на родова рамноправност и зајакнување на жените да се почитуваат, промовираат и разгледуваат при развивање на проекти/ програми за климатски промени, како и „родова одговорност“.

За жал, јасно е дека економски ранливите групи се изложени на поголем ризик од климатски промени бидејќи потешко се адаптираат на драстични промени како суша или поплави, а тоа директно влијае на нивната егзистенција и можност да произведуваат храна, што, од своја страна ги продлабочува нееднаквоста меѓу мажите и жените. Нееднаквиот пристап до образованието за жените, пак, значи и нееднакви можности за вклучување во општествените текови кои го олеснуваат пристапот до финансиска помош за менаџирање на последиците од климатските промени. Во насока на надминување на пречките на патот на поголемото учество на жените во економските и општествените текови е и одлуката на Министерскиот совет на ОБСЕ 10/11 од 2011 година, во која се повикуваат земјите учеснички да работат на зголемување на учеството на жените во политичките и општествените текови.⁹⁸ Ова е особено важно затоа што, не е битно само учеството на жените туку и начинот како и колку тие учествуваат, се вклучени⁹⁹. И, поради тоа што жените покажуваат поголема загриженост за животната средина, повеќе ги поддржуваат политиките за нејзина заштита и гласаат за „зелени“ лидери, нивна поголема вклученост во политиката и во граѓанскиот сектор ќе резултира со подобри еколошки политики и подобро остварување на Милениумските развојни цели¹⁰⁰. Поради ова е потребна поддршката на учеството на жените преку закони и политики кои гарантираат дека жените ќе бидат слушнати и дека ќе учествуваат во носењето одлуки.¹⁰¹

За да се креираат ефективни и ефикасни одговори на климатските промени, најпрво треба да се разбере како родовата нееднаквост влијае на повеќе прашања како што се: пристап и контрола на ресурсите, институционалните структури,

96 <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/472833.pdf>

97 https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf

98 <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/86085.pdf>

99 <https://unfccc.int/news/climate-action-needs-gender-action>

100 https://www.slideshare.net/mcems_mk/ss-2070437

101 <https://unfccc.int/news/climate-action-needs-gender-action>

социјалните, културните и неформални мрежи како и процесите на донесување одлуки. Систематското вклучување на родовата перспектива во политиките и интервенциите за и против климатските промени ќе осигура.¹⁰²

- Политики и активности за климатски промени кои се соодветни и одговараат на локалниот контекст преку адресирање на различните перспективи, улоги, права, потреби, приоритети и интереси на мажите и жените како клучни актери,
- Пристапите кон климатските промени ќе бидат поефикасни, поефективни, поодговорни и ќе обезбедат пошироки придобивки доколку и мажите и жените еднакво се вклучени во користењето на придобивките,
- Еднаков пристап до можностите, ресурсите, процесите на одлучување и придобивките од акциите за борба против КП,
- Јакнење на женската популација таму каде што има јазови(нееднаквост) во дистрибуцијата на моќ, ресурси, услуги-сервиси, учество како и надминување на институционалните и социо-културни препреки за учеството на жената во наведените процеси,
- Знаењето, искуствата и капацитетите на целата популација (и на мажите и на жените) е искористена и земена предвид,
- Исполнување на обврски од меѓународни стандарди UNDHR, CEDAW.

Релацијата род, корупција и животната средина е неистражена тема во Република Северна Македонија. Истражувањата кои ја допираат проблематиката главно се фокусирани на родовата застапеност во политиката и во институциите, како и на нефункционалните алатки за спречување на родова дискриминација и афирмирање на политиката на еднакви можности.

Секторот животна средина во Република Северна Македонија главно се базира на закони и на државни стратегии кои се родово неутрални, кои тргаат од стојалиштето дека состојбите во животната средина на прв поглед подеднакво ги допираат и двата пола. Политики се креираат под претпоставката дека целите и инструментите на дадена политика се широко применливи, не земајќи ги предвид различните (можни) ефекти кои таа политика може да ги има врз жените и мажите и во нив нема интегрирање на родовата перспектива. Ниту домашната научна јавност, ниту граѓанскиот активизам досега имале забелешки на тој аспект на оваа проблематика.

102 <https://klimatskipromeni.mk/data/rest/file/download/7b705f174c1ba220ebd359638ea9deb84e80b37965ed78f7cf3a783b70363269.pdf>

V. ПРЕПОРАКИ

Врз база на направената анализа – канцелариско и теренско истражување и интервјуа со релевантни засегнати страни, во врска со темата ризични точки за корупција во областа на животната средина може да се заклучи дека клучна улога во расветлувањето на можните коруптивни појави во областа на животната средина последниве години ја игра граѓанскиот сектор, кој упатува на незадоволителни резултати од работењето на надлежните институции во врска со спроведувањето на законите.

Подигањето на јавната свест на граѓаните за потребата од чиста и здрава животна средина, како и идентификувањето на конфликтите на интереси и корупцијата во доменот на заштитата на животната средина треба да бидат врвен приоритет бидејќи таа најдобро јакне кога граѓаните ги имаат вистинските информации за тоа што се случува и што се однесува на нив и нивната непосредна околина.

Потребно е и суштинско унапредување на соработката на здруженијата на граѓани кои работат на заштитата на правото за здрава околина, чист воздух, право на вода, зачувани природни ресурси со медиумите. За остварување на оваа улога на граѓанските организации битно е да се зголеми притисокот кон власта да биде олеснет пристапот до информации и таа да ги почитува законските и обврските за јавноста во постапките кои произлегуваат од Архуската конвенција. Само на тој начин транспарентноста ќе може да ја спречи и да помогне да се открие корупцијата.

Оттука, може да се дадат следните препораки за намалување на ризиците од корупција во областа на животната средина:

1. Потребно е доследно применување на обврската за консултирање на јавноста во процесот на оцена на влијанието врз животната средина од страна на органите на државната управа и на единиците на локалната самоуправа при издавањето дозволи и имплементирање на одредбите на законите и на Уредбата за учеството на јавноста.
2. ДКСК преку добивање информации од надлежните институции, да ги следи постапките за издавањето дозволи за експлоатација на ресурси и на загадувачи од страна на надлежните органи од областа на животната средина како и да дава насоки за доследна примена на начелото на учество на јавноста, со цел намалување на можностите за корупција;
3. Со цел да превенира или открие корупција, судир на интереси или тргување со влијанија, ДКСК да ја зајакне соработката со надлежните институции за надзор над издавањето дозволи за стопански активности во заштитени подрачја, во согласност со степенот на заштита.

4. Владата во соработка со граѓанскиот сектор да осмисли начин за надворешна контрола над процесот на утврдување на локации за мали хидроцентрали, за издавање на концесии и на водни права кои министерот за животна средина и предлага на Владата.
5. МЖСПП да истражи колку е ефикасен сегашниот начин на информирање на јавноста во доменот на животната средина и да го прилагоди на начин кој ќе овозможува информациите од локално значење да допрат и до изолираните рурални заедници, кои често се најпогодени од одредени решенија изготвени на централно ниво (пр:водни дозволи)
6. Да се раздвојат обврските и овластувањата во двете единици на Секторот за води при МЖСПП за да се избегне концентрација на моќ и конфликт на интереси при управување со витален општествен ресурс, какви што се водите, во рацете на мал број на службеници.
7. Да се подготват измени на Законот за води или со друг подзаконски акт да се уреди процедурата за издавање на дозволи за водно право со што ќе стане задолжително излегувањето на терен во текот на постапката за издавање на дозволи, за вадење на песок и за експлоатација на води за производство на електрична енергија од мали хидроцентрали.
8. Итно зголемување на бројот на државни инспектори за животна средина, посебно за води, сегашната бројка од двајца водостопански инспектори е недоволна да го покрие вршењето инспекција на сите водни тела во државата.
9. Итно донесување на Законот за инспекција во животната средина на кој постојано се укажува и во Извештаите на ЕК за напредокот на државата.
10. Унапредување на независноста на локалните инспектори за животна средина во однос на градоначалниците и раздвојување на надлежностите на општините за издавање на интегрирани еколошки дозволи и за вршење инспекција во животната средина.
11. Јасно дефинирање на надлежностите на институциите околу дивоградбите во заштитените подрачја.
12. Доследно почитување на препораките на Реактивната мисија на УНЕСКО во делот со бесправно градење и узурпација на земјиште во заштитеното подрачје охридски регион.
13. Акредитирање на Државната лабораторија при МЖСПП за методи за испитување на полутанти во воздухот.
14. Приоритетно донесување на Законот за индустриски емисии во Собранието и негова доследна примена.
15. Доследна примена на начелото „Загадувачот плаќа“. Загадувачот е должен да ги надомести трошоците за отстранување на опасноста врз животната средина, да ги поднесе трошоците за санација и да плати правичен надоместок за штетата причинета врз животната средина, како и да ја доведе животната средина, во најголема можна мера, во состојба како пред оштетувањето. Надоместоците да

се собираат во Фонд за животна средина и да се искористуваат единствено за намалување на загадувањето и унапредување на животната средина¹⁰³.

16. Материјално-техничко опремување на Шумската полиција и на Државниот инспекторат за шумарство и ловство заради зголемување на ефикасноста во постапувањето.
17. Унапредување на интерсекторска соработка на МЖСПП и МЗШВ со цел заеднички поефикасно да се работи на зачувувањето и на унапредувањето на шумите.

VI. КОРИСТЕНИ ИЗВОРИ

Правни извори

- Законот за животна средина
 - ◆ Службен весник бр. 53/05,81/05,24/07,159/08, 83/2009, 124/2010, 51/2011, 123/12, 93/13, 187/13 42/14, 44/15 129/15, 192/15, 39/16, 99/18
- Законот за заштита на природата
 - ◆ Службен весник бр. 67/04, 14/06, 84/07, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14 и 146/15
- Законот за квалитетот на амбиенталниот воздух
 - ◆ Службен весник бр. 67/04 92/07, 35/10, 47/11, 59/12, 163/13, 10/15, 146/15
- Законот за управување со отпад
 - ◆ Службен весник бр. 68/04, 71/04, 107/07, 102/08, 134/08, 124/10, 51/11, 123/12, 147/13, 163/13, 51/15, 146/15, 192/15
- Законот за водите
 - ◆ Службен весник бр. 87/08, 6 / 09, 161/09, 83/10, 51/11, 44/12, 23/13, 163/13, 180/14, 146/15
- Законот за управување со електрична и електронска опрема и отпадна електрична и електронска опрема
 - ◆ Службен весник 6/2012
- Закон за шуми
 - ◆ Службен весник бр. 47/97
- Законот за урбанистичко планирање
 - ◆ Службен Весник 32/2020
- Законот за заштита од бучава во животната средина
 - ◆ Службен весник бр.79/2007; 124/2010 и 47/2011
- Закон за ратификација на Конвенцијата за оцена на влијанијата врз животната средина во прекуграничен контекст (Еспо, февруари 1991)
 - ◆ Службен весник бр. 44/99
- Закон за ратификација на Протоколот за стратeгиска оцена на животната средина
 - ◆ Службен весник бр. 120/2013
- Закон за ратификација на Мултилатералниот договор меѓу земјите на Југоисточна Европа за спроведување на конвенцијата за оцена на влијанијата врз животната средина во прекуграничен контекст
 - ◆ Службен весник бр. 157/10
- Закон за ратификација на Конвенцијата за пристап до информации, учество на јавноста во одлучувањето и пристап до правдата за прашањата поврзани со животната средина (Архус)
 - ◆ Службен весник бр. 40/99

- Закон за ратификација на Протоколот за Регистар на загадувачи и пренос на загадувачки материи
 - ◆ Службен весник 135/2010
- Закон за ратификација на Конвенцијата за биолошка разновидност
 - ◆ Службен весник 54/97)
- Уредба за ратификација на Конвенцијата за заштита на водните живеалишта со меѓународно значење за заштита на водните птици (Рамсар)
 - ◆ Сл. лист на СФРЈ 9/77
- Закон за ратификација на Конвенцијата за заштита на миграторни видови диви животни (Бон)
 - ◆ Службен весник 38/99
- Закон за ратификација на Виенската Конвенција за заштита на озонскиот слој (Виена, март 1985)
 - ◆ Службен Лист на СФРЈ” 1/1990, ратификувана од Република Северна Македонија на 10 март, 1994.
- Монреалски Протокол во врска со супстанциите кои го осиромашуваат озонскиот слој
 - ◆ Службен весник на СФРЈ” бр. 16/90, Протоколот е ратификуван на 10.03.1994
- Закон за ратификација на Амандманот кон Монтералскиот Протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка – Лондон
 - ◆ Службен весник 25/98
- Закон за ратификација на Кигали Амандманот кон Монреалскиот протокол за супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка
 - ◆ Службен весник бр.34/2020
- Закон за ратификација на Амандманот од Доха на Протоколот од Кјото кон Рамковната Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени Службен весник бр.152/2019 од 25.07.2019
- Закон за Ратификација на Договорот од Париз
 - ◆ Службен весник бр. 161/2017
- Закон за ратификација на Рамковната Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени (Њујорк, 1992)
 - ◆ Службен весник бр. 61/97
- Закон за ратификација на Протоколот од Кјото кон Рамковна Конвенција на Обединетите Нации за климатски промени
 - ◆ Службен весник бр. 49/2004
- Закон за спречување на корупцијата и судирот на интереси
 - ◆ Службен весник бр.128/09 од 22.10.2009 година
- Закон за заштита на укажувачите
 - ◆ Службен весник бр. 196/2015, 35/18
- Закон за лобирање
 - ◆ Службен весник бр. 106 од 27.08.2008 година

- Закон за финансирање на политичките партии
 - ◆ Службен весник број 76/2004, 86/2008, 161/2008, 96/2009, 148/11, 142/12 и 23/2013
- Закон за слободен пристап до информациите од јавен карактер
 - ◆ Службен весник број: 13/2006
- Конвенција на Обединетите Нации за борба против корупцијата (УНКАК)
 - ◆ https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/CountryVisitFinalReports/2015_07_27_FYROM_Final_Country_Report.pdf
- Конвенцијата за кривично право за корупција на Советот на Европа
 - ◆ <https://rm.coe.int/168007f3f5>
- OSCE-Organization for Security and Co-operation in Europe 5 December 2014 Ministerial Council Basel 2014, DECISION No. 5/14 PREVENTION OF CORRUPTION, <https://www.osce.org/files/f/documents/b/b/130411.pdf>
- OSCE-Organization for Security and Co-operation in Europe, Ministerial Council Tirana 2020, DECISION No. 6/20 PREVENTING AND COMBATING CORRUPTION THROUGH DIGITALIZATION AND INCREASED TRANSPARENCY, <https://www.osce.org/files/f/documents/3/7/479759.pdf>
- Council of Europe, Strasbourg, 27.I.1999, Criminal Law Convention on Corruption, <https://rm.coe.int/168007f3f5>
- Kiev Protocol on Pollutant Release and Transfer Registers (PRTR), <https://ripz.moepp.gov.mk/Content/About>
- Уредбата за учество на јавноста во текот на изработка на прописи и други акти, како и планови и програми од областа на животната средина, Службен весник, 147/2008, <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/7B483B297B888B40953FC72-740385B72.pdf#page=29>
- План за чист воздух, Влада на РСМ, ноември 2018, [programa_namaluvanje_aerozagaduvanje_mkd.pdf](http://vlada.mk/programa_namaluvanje_aerozagaduvanje_mkd.pdf) (vlada.mk)
- Национална стратегија за води (2012-2042), Службен весник, 122/12 <https://www.slvesnik.com.mk/Issues/B4D3EB5A8F678A4B92A9A4938BB2A3AE.pdf#page=2>
- Национална стратегија за заштита на природата 2017-2027, МЖСПП, 2018 <https://www.moepp.gov.mk/wp-content/uploads/2014/12/%d0%9d%d0%b0%d1%86%d0%b8%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%bb%d0%bd%d0%b0-%d1%81%d1%82%d1%80%d0%b0%d1%82%d0%b5%d0%b3%d0%b8%d1%98%d0%b0-%d0%b7%d0%b0-%d0%b7%d0%b0%d1%88%d1%82%d0%b8%d1%82%d0%b0-%d0%bd%d0%b0-%d0%bf%d1%80%d0%b8%d1%80%d0%be%d0%b4%d0%b0%d1%82%d0%b0-2017-2027.pdf>
- УНЕСКО Конвенција за заштита на светското културно и природно наследство, 1972 <https://whc.unesco.org/en/list/99/>
- ДЕКЛАРАЦИЈА за заштита на екосистемот на Охридското Езеро, мај 2018, <https://ohridsos.files.wordpress.com/2018/05/d0b4d0b5d0bad0bbd0b0d180d0b->

- Od186d0b8d198d0b0_d0b7d0b0-d0b7d0b0d188d182d0b8d182d0b0-d0b-dd0b0-d0b5d0bad0bed181d0b8d181d182d0b5d0bcd0be.pdf
- ДКСК, Одлука бр.12-2611/16, https://dksk.mk/fileadmin/user_upload/od-luki_2/2019-2611-16_-_Odluka_d.pdf
 - Програма за работа на Влада на РСМ, 2020-2024, <https://vlada.mk/node/22525>
 - СТРАТЕГИЈА ЗА РАЗВОЈ НА ЕНЕРГЕТИКАТА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ДО 2040 ГОДИНА, https://www.vicemanager-ekonomija.gov.mk/sites/default/files/dokumenti/EnergyDevelopmentStrategy_FINAL_Submitted_toGovMK_08.01.2020_clean_zs_sluzben_vesnik_zs_na_web.pdf
 - Етички кодекс на инспекторите, 2014, <http://dki.gov.mk/wp-content/uploads/2015/03/eticki-kodeks.pdf>
 - ПОДДРШКА НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА НАЦРТ АКЦИСКИОТ ПЛАН ЗА РОДОВАТА ЕДНАКВОСТ И КЛИМАТСКИТЕ ПРОМЕНИ, “Macedonia’s Fourth National Communication and Third Biennial Update Report on Climate Change under the UNFCCC”, јули 2019
 - Милениумски развојни цели, https://www.slideshare.net/mcms_mk/ss-2070437
 - Why climate change is not gender neutral, <https://unfccc.int/news/climate-action-needs-gender-action>
 - Organization for Security and Co-operation in Europe 7 December 2011 Ministerial Council Vilnius 2011, M.C.DEC.10/11, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/8/86085.pdf>
 - Organization for Security and Co-operation in Europe 4 December 2020 Ministerial Council Tirana 2020, M.C.DEC/6/20, <https://www.osce.org/files/f/documents/2/b/472833.pdf>
 - UNITED NATIONS FRAMEWORK CONVENTION ON CLIMATE CHANGE, UN,1992, https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf
 - Corruption, accountability and gender: Understanding the connection, UNDP, 2015, <https://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/womens-empowerment/corruption-accountability-and-gender-understanding-the-connection.html>

Објавени извештаи

- Европска Комисија, Извештај за Северна Македонија за 2019 година <https://www.sep.gov.mk/data/file/Dokumenti/Izveshtaj%202019-F.pdf>
- Европска Комисија, Извештај за Северна Македонија за 2020 https://www.sep.gov.mk/page/?id=1117#.YC_tpOhKg2w
- Извештај за состојбата со заштитата на Природно и културно наследство на охридскиот регион и напредокот во спроведувањето на препораките од одлуката на Комитетот за светско наследство, февруари 2021 (43 ЦОМ.7Б.36) http://kultura.gov.mk/wp-content/uploads/2021/02/Izvestaj-za-sostojbata-so-zastitata-Ohridski-Region_spoen.pdf

- EC, EUROPEAN SEMESTER THEMATIC FACTSHEET FIGHT AGAINST CORRUPTION, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet_fight-against-corruption_en_0.pdf
- Corruption perception Index 2020, Transparency International, <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/mkd#>
- GRECO, ВРЕМЕН ИЗВЕШТАЈ ЗА УСОГЛАСЕНОСТ СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, Усвоен од страна на ГРЕКО на неговата 85-та пленарна седница (Стразбур, 21-25 септември 2020 година), <https://rm.coe.int/-85-21-25/16809fc810>
- *FREEDOM HOUSE, Freedom in the World, North Macedonia, <https://freedom-house.org/country/north-macedonia/freedom-world/2020>
- ИЗВЕШТАЈ ЗА РАБОТАТА НА ЈАВНИТЕ ОБВИНИТЕЛСТВА НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА ВО 2019 ГОДИНА, <https://jorm.gov.mk/wp-content/uploads/2020/09/izveshtaj-na-javnite-obvinitelstva-na-rsm-za-2019-godina.pdf>
- Основното јавно обвинителство Скопје нареди истрага против вработени во Управата за животна средина, 14.1.2015, <https://jorm.gov.mk/osnovното-javno-obvinitelstvo-skopj-16/>
- Конечен извештај за ревизија на упсешност на „Ефективност на политиките, мерките и активностите при доделување на водното право“, ДЗР, февруари 2018, https://dzt.mk/Uploads/65_RU_Dodeluvanje_vodno_pravo_2019_KOMPLET_REDUCE.pdf
- *Goetz, A.M. and Jenkins, R: 'Reinventing Accountability: Making Democracy Work for Human Development', Palgrave Macmillan, Basingstoke, .2005

Релевантна регулатива на ЕУ за заштита на природата:

- Директивата на ЕУ за зачувување на природните живеалишта и на дивата фауна и флора, 1992 (92/43/ЕЕС)
- Директивата на ЕУ за зачувување на дивите птици, 2009 (2009/147/ЕС)
- Регулотива за заштита на видовите дива фауна и флора преку регулирање на нивната трговија, ЕУ, 1997 (338/97 ЕЕС)

Истражувања:

- Истражување: Општински инспекциски надзор – проблеми и предизвици, март, 2020. <http://nvoinfocentar.mk/wp-content/uploads/2020/04/Izvestaj-za-opstinskite-inspekckiski-sluzbi.pdf>
- Подготвеност за борба против корупција низ призмата на исполнување на условите поставени од Европската Унија, Јасмина Ристовска и Наташа Ивановска, МЦМС, Октомври 2019 <http://antikorupcija.mk/uploads/records/file/Policy%20brief%20MCMS,%20October%202019.pdf>
- Transparency International, EXAMINING STATE CAPTURE Undue Influence on Law-Making and the Judiciary in the Western Balkans and Turkey, Nieves Zúñiga, 2020,

https://images.transparencycdn.org/images/2020_Report_ExaminingStateCapture_English.pdf

- ДКСК, ПРОЦЕНКА НА РИЗИЦИТЕ ОД КОРУПЦИЈА ЗА ПОТРЕБИТЕ НА СТРАТЕШКОТО ПЛАНИРАЊЕ НА БОРБАТА ПРОТИВ КОРУПЦИЈАТА И СУДИРОТ НА ИНТЕРЕСИ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, Септември 2019, https://dksk.mk/fileadmin/user_upload/2019/Procenka_na_rizicite_od_korupci_a_02.10.2019_mk.pdf
- Еко Свест: Анализа на препорачани мерки за справување со загадување на амбиенталниот воздух во Северна Македонија, Хелена Андонова во соработка со „Еко-свест“, 2019, [Analiza_Aero.pdf](http://www.ekosvest.com.mk/Analiza_Aero.pdf) (ekosvest.com.mk)
- EUROSAT, Joint Report on Air Quality, 2019, http://www.eurosaiwgea.org/documents/audits/Joint_report_on_air_quality_2019-MQ_updated2.pdf
- Уништени реки, Влијание на малите хидроцентрали поддржани од Европски финансии врз недопрената природа на Балканот, Бенквоч, декември 2017, <https://bankwatch.org/wp-content/uploads/2017/12/broken-rivers-MK.pdf>
- EIA/SEA OF HYDROPOWER PROJECTS IN SOUTH EAST EUROPE, СЕЕ СЕП, 2015 https://d2ouvy59p0dg6k.cloudfront.net/downloads/hidro_v6_webr.pdf
- ПУСТОШЕЊЕ НА НАШАТА ИДНИНА: ФОРМИ/МОДЕЛИ НА ОРГАНИЗИРАН КРИМИНАЛ ВО БЕСПРАВНАТА СЕЧА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА, Еуротинк, И. Стефановски, А. Данаиловска, М. Георгиевска, Декември 2020, <http://eurothink.mk/wp-content/uploads/2021/02/CIP-FINAL-Izvestaj-Drvokradci-%D0%9C%D0%9A.pdf>
- Пустошење на шумите, Марина Малиш Саздовска, https://www.mes.org.mk/PDFs/3rd%20Congress%20Proceedings/06_Marina%20Malis%20Sazdovska.pdf
- Проблеми во управувањето со водните ресурси: Како да ја користиме и заштитиме водата, Истражување, ИКС, декември 2020, проф-др Биљана Пулевска, проф-др Никола Поповски, декември 2020, <https://iks.edu.mk/wp-content/uploads/2020/12/%D0%9A%D0%B0%D0%BA%D0%BE-%D0%B4%D0%B0-%D1%98%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D1%88%D1%82-%D0%B8%D1%82%D0%BC%D0%B5-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D1%82%D0%B0.pdf>

Новинарски стории

- <https://akademik.mk/se-podgotvuva-nov-zakon-za-inspektsija-vo-zhivotnata-sredina/>
- Интегрирано спречување и контрола на граѓанско учество, Катерина Спасовска Трпковска, Флорозон, <https://florozon.org.mk/downloads/investigative-stories-02/Integrirano-sprecurvanje-i-kontrola-na-gragjanskoto-ucestvo.pdf>
- Државните инспектори се потпираат на мерењата на приватни лаборатории, Слободен Печат, <https://www.slobodenpecat.mk/drzhavnite-inspektori-se-potpiraat-na-merena-na-privatni-laboratorii/>

- Хидроцентралите се исклучуваат за да се спасат езерата и реките, Слободен Печат, 8.11.2020, Југослава Дуковска, <https://www.slobodenpecat.mk/hidroczen-tralite-se-iskluchuvaat-za-da-se-spasat-ezerata-i-rekite/>
- Bankwatch, North Macedonia: Complaint challenges unfair subsidy advantages for hydropower, July 2019, Davor Pehcevski Pippa Galopp https://bankwatch.org/press_release/north-macedonia-complaint-challenges-unfair-subsidy-advan-tages-for-hydropower
- Нема граѓанин во земјата кој не го поврзува загадувањето со корупција- Конференција на „Зелен Институт“, Радио МОФ,Октомври 2020, И.С. <https://www.radiomof.mk/nema-gragjanin-vo-makedonija-koj-ne-go-povrzuva-zaga-duvanjeto-so-korupcija-konferencija-na-zelen-institut/>
- Приватизирана природа, извисени жители,Флорозон <https://florozon.org.mk/downloads/investigative-stories/04/Privatizacija-na-priodata.pdf>
- Песочна треска ги разјадува реките, ПРИЗМА, Гоце Трпковски и Јане ДИмески, јануари 2019, <https://prizma.mk/pesochna-treska-gi-razjaduva-rekite/?fb-clid=lwAR1Z0pw6rHSrO95sgFGwzRKrwvU-1DUvcBALR5IHRIX0GXlizsporu-AMDYs>
- ФОТО: Големи количества канцероген отпад слободно се влева во Вардар, ги загадува и подземните води! Слободен Печат, Југослава Дуковска, 21.10.2020, <https://www.slobodenpecat.mk/otrovite-kaj-jegunovcze-slobodno-se-vle-vaat-vo-vardar/>
- „Еко Свест“ бара закон за управување со Националниот парк МАврово и стопирање на сите инфраструктурни активности, МЕТА, 7.12.2020, <https://meta.mk/eko-svest-bara-zakon-za-upravuvanje-so-nacionalniot-park-mavro-vo-i-stopiranje-na-site-infrastrukturni-aktivnosti/>
- Бетонизавија на Маврово, ИРЛ, 22.10.2020, <https://irl.mk/betonizatsia-na-mav-rovo/>
- Охрид го „брани“ УНЕСКО -статусот со рекорди во дивоградби,ПРИЗМА, Гоце Трпковски, 2018, <https://prizma.mk/ohrid-go-brani-unesko-statusot-so-rekor-di-vo-divogradbi/>
- Политичко-бизнис мафија го силува Охрид, Дојче Веле, Костадин Делимитров, 17.7.2019, <https://www.dw.com/mk/%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%BE-%D0%B1%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B8%D1%81-%D0%BC%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%98%D0%B0-%D0%B3%D0%BE-%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0-%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B8%D0%B4/a-49603302>
- Ремондис Медисон: Постапувањето на Инспекторатот е во рамки на заштита на животната средина, а со тоа и во заштита на нашето работење, Вечер, 18.12.2020, <https://www.vecer.press/%D1%80%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D1%81-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D0%B8%D1%81%D0%BE%D0%BD-%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%B>

- F%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%9A%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B-D%D0%B0-%D0%B8%D0%BD/
- Пејпер Мил „труел“ и со полагава дозвола, Слободен Печат, Југослава Дуковска, 18.1.2021, <https://www.slobodenpecat.mk/pejper-mil-truel-i-so-polabava-dozvola/>
 - Државата не издвојува пари за лабораторија што ќе контролира загадувачи, Радио МОФ, 15.3.2019, Бојан Шашевски, <https://www.radiomof.mk/drzhavata-ne-izdvojuva-pari-za-laboratorija-shto-kje-kontrolira-zagaduvachi/>
 - Мали хидроцентрали ќе никнат и во Националниот парк Маврово, Слободен Печат, Југослава Дуковска, 17.02.2021, <https://www.slobodenpecat.mk/mali-hidroccentrali-ke-niknat-i-vo-nacionalniot-park-mavrovo/>
 - Мали хидроцентрали ќе никнат и во Националниот парк Маврово
 - Постојан Комитет на Бернска Конвенција: Забрана за изградба на хидроцентралите Бошков Мост и Луково Поле, мкд.мк.8.12.2015, <http://www.mkd.mk/makedonija/postojan-komitet-na-bernska-konvencija-zabrana-za-izgradba-na-hidrocentralite-boshkov>
 - Фото+видео: Матни игри со песокот на Пчиња, Слободен Печат, 25.1.2021, <https://www.slobodenpecat.mk/foto-video-matni-igri-so-pesokta-od-pchina/>
 - Нема вода за луѓето, не пак за хидроцентрали, Радио Слободна Европа, 17.7.2019, <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%BD%D0%B5%D0%BC%D0%B0-%D0%B2%D0%BE%D0%B4%D0%B0-%D0%B7%D0%B0-%D0%B-B%D1%83%D1%93%D0%B5%D1%82%D0%BE-%D0%B0-%D0%B-D%D0%B5-%D0%BF%D0%B0%D0%BA-%D0%B7%D0%B0-%D1%85%D0%B8%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%B-D%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BB%D0%B8/30059972.html>
 - Конфлик на интереси при новите рокови за малите хидроцентрали, Радио Слободна Европа, 17.7.2019, Владимир Калински, <https://www.slobodnaevropa.mk/a/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82-%D0%BD%D0%B0-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5-%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B8-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%80%D0%BE-%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D1%85%D0%B8%D0%B4%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B-B%D0%B8-/30058563.html>
 - Дивата сеча на шумите, коруптивни зделки за личен профит, MMC, 5.7.2020, <https://mms.mk/137905/%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D1%87%D0%B0-%D0%BD%D0%B0-%D1%88%D1%83%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%8-3%D0%BF%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8-%D0%B7%D0%B4%D0%B5%D0%BB/>

Спроведени интервјуа:

- Разговор со Ана Петровска, директорка на Државен инспекторат за животна средина, декември, 2020
- Разговор со Лилјана Поповска, Зелен Институт, поранешна пратеничка на ДОМ, февруари 2021
- Во период од август 2020–март-2021 спроведени интервјуа и разговори со поранешни вработени на Министерство за животна средина и просторно планирање, поранешен член на УО на ЈП Национални Шуми, со претставници на локална самоуправа на Пробиштип, Кочани, Маврово Ростуше, месни заедници во селата Жировница, Вратница, Лабуништа, Бродец, Турско Рудари, Белица, Горно и Средно Коњари, активисти за заштита на животна средина од Скопје, Тетово, Гостивар, Пробиштип, Кочани, Струмица, Охрид.

ИЗВЕШТАЈ ЗА РИЗИЦИТЕ ОД КОРУПЦИЈА ВО ЖИВОТНАТА СРЕДИНА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

ОБСЕ Мисија во Скопје

Булевар 8-ми Септември бр. 16, 1000 Скопје

e-mail: info-MK@osce.org

website: <http://www.osce.org/mission-to-skopje>